प्रदेश सरकार
सुदूरपश्चिम प्रदेश
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय
प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम
प्रादेशिक सुशासन केन्द्र
पुन्ना, डोटी, नेपाल ।

मस्यौदा प्रतिवेदन

साईपाल गाउँपालिका, बझाङ जिल्लाको
को
राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यक्रम
समूह 'बी'

पेशकर्ता

A Joint Venture Of:

Cube Info Company (P) Ltd.
Bishalnagar, Kathmandu, Nepal
Email: cubeconsultant.nepal@gmail.com
infO{@cubeinfO{.com.np
Tel: 01-5900201

Pathway Nepal (P) Ltd.
Itahari-1, Sunsari, Nepal
Email: pathwaynepal@gmail.com
Tel: 025-585368

Bhugol Engineering Consultant (P) Ltd.
Subidhanagar-32, Kathmandu, Nepal
Email: bhugol.eng@gmail.com
Tel: 9851224024
Website: bhugol.com.np

विषय सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

परिच्छेद एकः परिचय **१**

१.१ पृष्ठभुमि १
१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य २
१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरु ३
१.४ अपेक्षित परिणाम ४
१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधी र प्रक्रिया ४
१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु ११

परिच्छेद दुईः साइपाल गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय **१३**

२.१ साइपाल गाउँपालिकाकाको संक्षिप्त परिचय १३
२.२ साइपाल गाउँपालिकको मानव संसाधनको अवस्था २०
२.२.१ साइपाल गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था २०
२.२.२ साइपाल गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था २१

परिच्छेद तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाब्यता **२२**

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धि संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था २२
३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था २२
३.१.२ कानूनी व्यवस्था २३
३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्थाः २९
३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमूख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण ३०
३.३.१ कर राजस्व ३२
३.३.२ गैरकर राजस्व ४१

परिच्छेद चारः आय संकलनको संस्थागत क्षमता र संकलन अवस्था **५४**

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धि संस्थागत संरचना ५४
४.१.१ राजस्व परामर्श समिति ५४
४.१.२ गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनः ५५
४.२ राजस्व परिचालन सम्बन्धि नीति ५५
४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनः ५९

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ५९

परिच्छेद पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना ६१

५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना ६१
५.१.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना ६३

परिच्छेद छ: आगामी तीन वर्षको आयको प्रक्षेपण ७०

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ७०
६.२ आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण ७२

परिच्छेद सात: अपेक्षित नतिजा ७८

परिच्छेद आठ: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ८२

अनूसुचीहरू ८६

अनूसुची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सुची ८७
अनूसुची २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सुचकहरु ९०
अनुसूची ३: विषयगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलनको नमूना फाराम ९३
अनुसूची ४: वस्तूगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलनको नमुना फाराम ९९
अनुसूची ५: आय प्रक्षेपणको ढाँचा १०८

तालिका सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

तालिका १: वडा अनूसार क्षेत्रफल १४

तालिका २: गाउापालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण १५

तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार २२

तालिका ४: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था २४

तालिका ५: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा) २७

तालिका ६: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा) २८

तालिका ७: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था ३०

तालिका ८: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर ३३

तालिका ९: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण ३६

तालिका १०: व्यवसाय सम्बन्धी विवरण ३७

तालिका ११: जडीबूटीको विवरण ३९

तालिका १२: सिफारिश तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण ४५

तालिका १३: व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शूल्क सम्बन्धी विवरण ४६

तालिका १४: गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा ५१

तालिका १५: राजस्व परामर्श समितिको विवरण ५४

तालिका १६: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण ५५

तालिका १७: राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति तथा कार्यनीति ६१

तालिका १८: राजस्व सुधार कार्ययोजना ६३

तालिका १९: आगामी आ.व.हरुका लागी राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरु (रु. हजारमा) ७०

तालिका २०: चालू आ.व.को अनूमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण ७३

तालिका २१: गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा ७८

तालिका २२: अनूगमन तालिका ८३

चित्र सूची

पृष्ठ सङ्ख्या

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी अवलम्बन गरिएका चरणहरू ४

चित्र २: कार्ययोजना निर्माण विधि र प्रक्रिया ५

चित्र ३: साइपाल गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्शा १४

परिच्छेद एकः परिचय

१.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारहरुको सङ्घीय संरचनालाई अवलम्वन गरेको छ । संविधानले स्थानीय तहहरुमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरु प्रदान गर्न सवल स्थानीय तहहरुको परिकल्पना गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागी संघ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यबस्था गरेको छ । संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय कवित्त व्यबस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरु लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संबैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । नेपालको संविधान (भाग १९, अनुसूचि ८) मा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल नहुने गरि कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिए अनुरुप स्थानीय तहहरुले राजस्व अधिकारको प्रयोग गरि कर तथा गैरकर संकलनका आधारभुत मान्यता अनुरुप राजस्व, कर, शुल्क र दस्तुर उठाउन सक्नेछन । अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड वापत रकम प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यबस्था समेत गरिएको छ । त्यसैगरि स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई विभिन्न किसिमका राजस्वको श्रोत, संभाव्य राजस्वको पहिचान, संकलन, राजस्व बाँडफाँडको अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको छ । खासगरि स्थानीय तहको उद्देश्य भनेको स्थानीय सरकारलाई वित्तीय रुपमा सवल बनाउने, स्थानीय सरकारको खर्च व्यवस्थापन गर्ने र स्थानीय तहमा सुशासनको प्रत्याभूती गराउने पनि हो ।

स्थानीय निकायहरुले आफूलाई तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पुरा गर्नको लागी वित्तिय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय निकायहरु संघ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य श्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहहरुलाई स्थानीय राजस्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ तापनि उनीहरु करको संभाव्यता पहिचान गर्न, कर सम्बन्धि डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन ।

संविधान र कानूनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय सरकारहरु प्रदेश र संघको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक श्रोत र राजस्व परिचालनमा लामो समय उदासिन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन । यसबाट छुट्कारा पाउनको लागी स्थानीय तहहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा कानून सम्मत ढगंले बृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ ।

उल्लेखित कार्य गर्नको लागी स्थानीय तहहरुसँग राजस्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यही खाँचोलाई पूरा गर्नको लागी प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा राष्ट्रव्यापी रुपमा संचालित राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धि कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासन पद्धतिलाई दिगो, समावेशी र जवाफदेही बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुने गतिविधिहरु प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुको क्षमता विकास गर्नेतिर लक्षित रहेका छन् । साथै, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा पनि यस कार्यक्रमले सहयोग पुर्‍याउने प्रावधान रहेको छ । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय बीच सम्झौता भइ प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै सन्दर्भमा गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरुको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागी राजस्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न प्रादेशिक सुशासन केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको वित्तीय र क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीको प्राविधिक सहयोगमा साईपाल गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने कार्य अगाडि बढाईएको छ ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

नेपालको संविधानले नेपालको राज्य संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ । देशमा सङ्घियता आएपछि पहिले केन्द्रले दिने रकम तथा बजेटमा मात्र आश्रित स्थानीय तहहरुलाई पनि आफैंले राजस्व संकलन गर्न सक्ने अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ । त्यसैले स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व विनियोजन बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय सरकारले अन्य स्वदेशी संघसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था समेत छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ द्वारा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई व्यवस्थापन गरिनुका साथै स्थानीय सरकारले कर लगाउदा वैज्ञानिक करका आधारभूत मान्यताहरुका आधारमा कर करदाताले तिर्न सक्ने क्षमता र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेछिक रुपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाँउदा करको आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न, स्थानीय सरकारको आन्तरिक राजस्व सुधार कार्य योजनाको निर्माण अपरिहार्य छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐन (२०७४) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्नसक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भए तापनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तरिकाले कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता सबैमा विकास भइसकेको छैन । यसको पछाडी अनेक कारणहरु हुनसक्छन जस्तै सङ्घिय संरचनाको अभ्यास नयाँ हुनु, आयका श्रोतहरुको पहिचान गर्नसक्ने खालको दक्ष जनशक्ति अधिकांश स्थानीय तहहरुमा नहुनु, स्थानीय तहहरुसँग रहेका संभाव्य श्रोतहरुका बारेमा तथ्यांक नहुनु, राजस्व संकलन र त्यसको बाँडफाँड बारेमा जनतालाई बुझाउन नसक्नु, स्थानीय तहमा राजस्वको दायरा बृद्धि गर्ने सम्बन्धमा स्थानीय तहको नेतृत्वको इच्छाशक्ति कम हुनु आदि ।

स्थानीय तहहरुको राजस्व सम्बन्धि वर्तमान स्थितिको विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागी गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्न र सोका आधारमा आगामी तीन वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागी सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतको प्रादेशिक सुशासन केन्द्रको चालु आ.व. २०७८/०७९को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार साईपाल गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरु

यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य पालिकाहरुको आन्तरिक आय तथा राजस्वको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गर्नु र व्यवहारिक तथा प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास गर्नु हो । यस उद्देश्यको प्राप्तिका लागी देहाय अनुसारका सहायक उद्देश्यहरु निर्धारण गरिएको छः

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरु तथा कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा शीर्षकगत रुपमा सम्भावित कर/गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा राजस्वका विभिन्न श्रोतहरुको लेखाजोखा (यथार्थ असुली सहित) गर्ने र बृद्धिका संभावनाहरु पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक संरचना संकलन तथा बिलिंग पद्दति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित स्थानीय तहको समग्र राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्य कुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहका आन्तरिक आय बृद्धिका संभावनाहरु पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्य योजना तयार गर्ने ।
- राजस्व सुधारका नयाँ संभावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनु पर्ने भावी रणनीति सहित आगामी ३ आर्थिक वर्षका लागी कार्य योजना (२०७९/०८०-२०८१/०८२) सहित राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।

- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा गर्नु पर्ने सुधारका लागी सुझाव सहित नमुना तयार गर्ने ।

१.४ अपेक्षित परिणाम

स्थानीय तहहरुलाई वित्तीय रुपमा सवल बनाउने र खर्च व्यवस्थापन गर्न सक्षम बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गर्नु मुख्य अपेक्षित परिणाम हुनेछ साथै यस कार्ययोजना मार्फत तल उल्लेखित कुराहरु प्राप्त हुनेछन:

- सम्बन्धित स्थानीय तहहरुका जनप्रतिनिधीहरु, कर्मचारी सवैले राजस्व सुधार सम्बन्धी अभिमुखीकरण प्राप्त गरी आन्तरिक आय तथा कर सम्बन्धी विषयमा आवश्यक जानकारी हासिल गरेका हुनेछन् ।
- सहभागितामूलक विधिद्वारा तोकिएका स्थानीय तहको सूचना र तथ्याङ्कमा आधारित कार्यान्वयन योग्य राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ ।
- आन्तरिक आयका नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान भई सो समेत समावेश भएको राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- नमूना आर्थिक ऐन आगामी आर्थिक वर्षबाट यथार्थतामा कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधी र प्रक्रिया

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी अवलम्बन गरिएका विधि तथा चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र १) ।

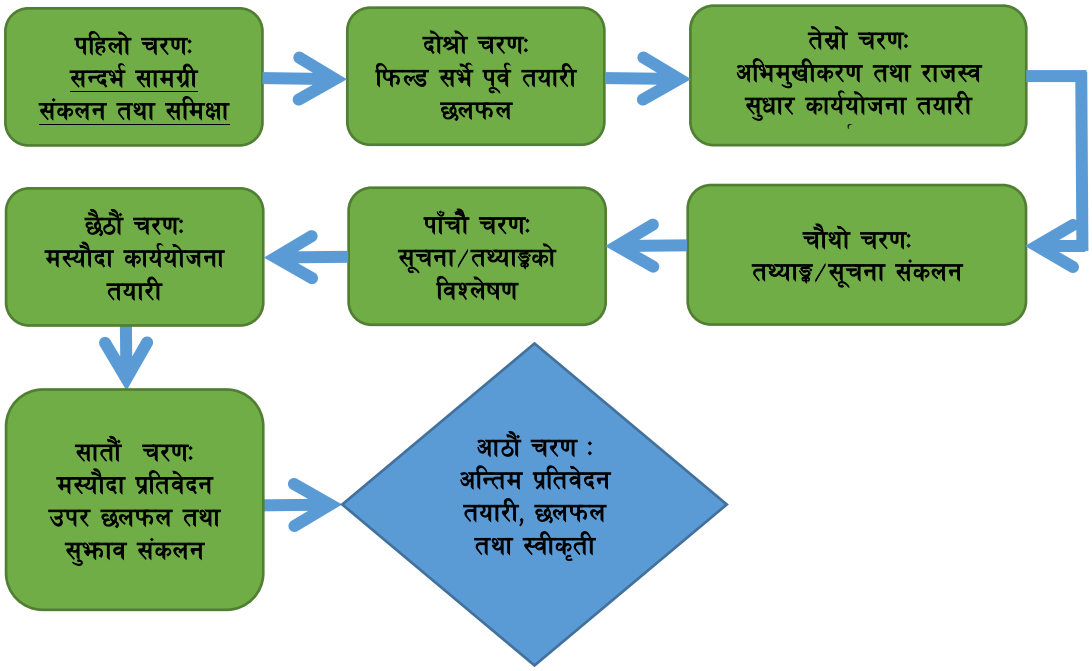

चित्र १: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी अवलम्बन गरिएका चरणहरू

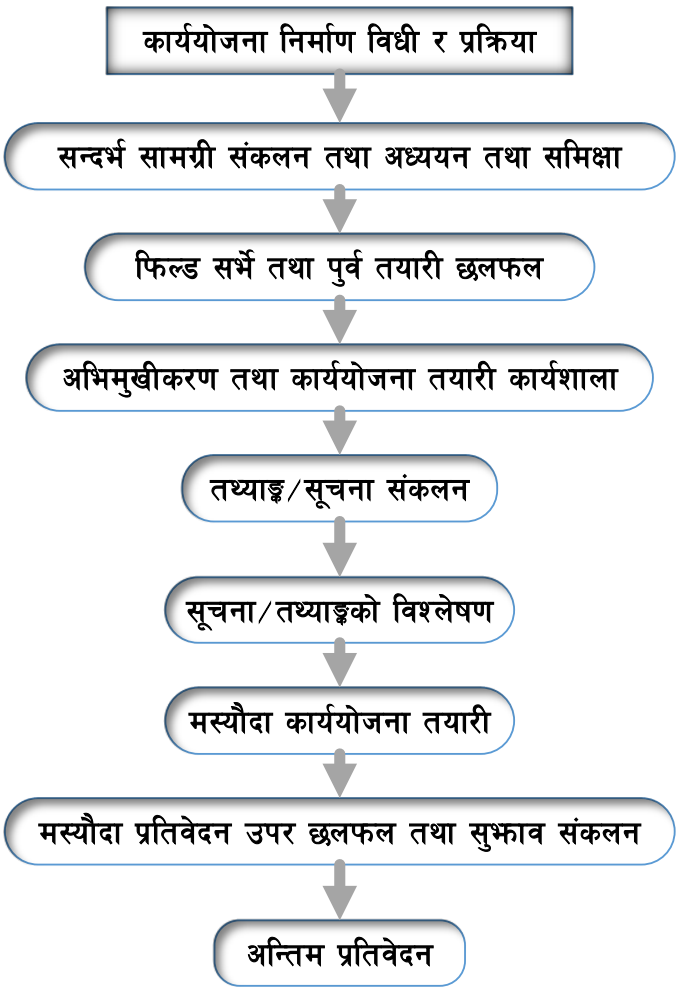

चित्र २: कार्ययोजना निर्माण विधि र प्रक्रिया

पहिलो चरणः सन्दर्भ सामाग्री संकलन तथा समीक्षा

राजस्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामाग्रीहरुको संकलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागी पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरूमार्फत् सन्दर्भ सामाग्रीहरू संकलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जसमध्ये नेपालको संविधान (२०७२), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामाग्रीहरुमा सुदूरपश्चिम प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् । यसै क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामाग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरणः फिल्ड सर्भे पूर्व तयारी छलफल

पालिकामा कार्ययोजना तर्जुमाका लागी आवश्यक तथ्याङ्क/सूचना संकलन गर्न जानु भन्दा पहिले प्रादेशि सुशासन केन्द्र डोटीमा मिति २०७९ जेष्ठ १३ मा एक दिबसीय छलफल कार्यक्रम राखिएको थियो । उक्त छलफल कार्यक्रममा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट तयार पारिएको प्रश्नावली तथा चेकलिष्टका बारेमा विस्तृत छलफल भयो र उक्त छलफलमा प्रदेश सुशासन केन्द्रका तर्फबाट दिनुभएका सुझावहरूलाई समेत सम्बोधन गरी प्रश्नावली तथा चेकलिष्टलाई अन्तिम रुप दिइएको थियो । उक्त कार्यक्रममा क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीका तर्फबाट विषय विशेषज्ञले राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धि सैद्धान्तिक र व्यवहारिक पक्षहरूको बारेमा प्रस्तुती गर्नु भएको थियो र उक्त प्रस्तुतीकरणमा उठेका जिज्ञासाहरूलाई सम्बोधन पनि गर्नु भएको थियो ।

तेस्रो चरणः अभिमुखीकरण कार्यशाला

पालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागी क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिने फिल्ड अनुसन्धान टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय तहको राजस्व परिचालन सम्बन्धि काम गर्ने कर्मचारीहरु र राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा मिति २०७९/०२/२७ मा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो ।

चौथो चरणः तथ्याङ्क/सूचना संकलन

कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यका लागी संस्थागत सूचना तथा तथ्यांकहरु समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागी स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरु, राजस्व सम्बन्धी कानूनहरु, प्रगति विवरणहरु तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरु आदिबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्यांक प्राप्त गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य संघ, यातायात व्यवसायीहरुको संगठन, होटल व्यवसायीहरुको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरु लगायतका सरोकारवाला पक्षहरुसंगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु संकलन गरिएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यतः निम्न प्रकारका सूचनाहरु संकलन गरिएको थियो ।

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धि विवरण
- राजस्व परिचालनका लागी अवलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरु
- कम्तिमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- गत वर्ष तथा चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण

- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक आय संकलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक आय संकलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धि तथ्यांक तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागी गर्नुपर्ने कार्यहरु तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरु/तथ्याङ्कहरु नमिल्दा र असंगतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पूनः प्रमाणिकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणिकरण गरी सकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरुले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागी आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागी आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार संकलन गरिएको थियो ।

पाँचौ चरणः सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागी आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क संकलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरिने छ । सूचना विश्लेषणको लागी तथ्याङ्कीय विधि तथा गुणात्मक विश्लेषण विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइने छ । राजस्व सम्वन्धि नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरु पहिचानको लागी गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको थियो भने राजस्वको बृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको थियो ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय संकलनमा पार्ने प्रभावहरुको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिदैं आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको थियो । यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले साईपाल गाउँपालिकाको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ । यसैगरी साईपाल गाउँपालिकाको विगतको आयको बृद्धिदरको विश्लेषण गरी आय संकलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ । शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक बृद्धिदरको गणना निम्न शुत्रको प्रयोग गरी गरिएको थियो ।

$$\text{CAGR} = \left(\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}}\right)^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}}\right)} - 1$$

जहाँ, CAGR =औसत वार्षिक बृद्धिदर

Ending Value = अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम

Beginning Value = पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण **अनुसूची ४** अनुसार गरिने छ ।

छैठौं चरणः मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट आएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई परिमाणात्मक तथा गुणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा तयार गरिएको छ । लेखनको कार्य सकेसम्म भाषागत विज्ञता भएका व्यक्तिले गर्दा राम्रो हुने हुँदा लेखनको जिम्मेवारी कसले लिने हो पूर्व तयारी चरणमै निश्चित गरिएको थियो । प्रतिवेदनको विषय सूची निम्न अनुसार छ ।

परिच्छेद – एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

१.३ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

१.४ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

१.५ योजनाका सीमाहरु

परिच्छेद – दुई : गाउँ/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.१ गाउँ/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

२.२ गाउँ/नगरपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

२.३ गाउँ/नगरपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

परिच्छेद – तीन : स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धि संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.२ गाउँ/नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व

३.३.२ गैर कर राजस्व

परिच्छेद – चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता

४.३ गाउँ/नगरपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

परिच्छेद – पाँच : राजस्व सुधार कार्ययोजना

५.१ गाउँ/नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

परिच्छेद – छ : आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

६.२ गाउँ/नगरपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

परिच्छेद – सातः अपेक्षित नतिजा

परिच्छेद – आठः अनुगमन तथा मूल्यांकन

अनुसूचीहरुः

अनुसूची १: तथ्याङ्क संकलन सूची

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

सातौं चरणः मस्यौदा प्रतिवेदन उपर छलफल तथा सुझाव संकलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरु पश्चात तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन सम्वन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष प्रस्तुत गरी सुझाव लिइनेछ । यसका लागी परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजन गरिनेछ । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा छुट भएका विषय वा तथ्याङ्कीय कमजोरीहरुलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरुलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुग्ने छ ।

आठौ चरणः अन्तिम प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा स्वीकृती

मस्यौदा प्रतिवेदन प्राप्त भएका सुझाव समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिनेछ । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरुको बीचमा प्रस्तुतिकरण गरिनेछ । दिइएका सुझावहरुको यथोचित सम्बोधन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिइने छ र स्थानीय राजस्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराइने छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागी आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.६ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरु

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्न अनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको छलफल, गोष्ठि, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुझाव र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

- संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रुपमा बृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने राजस्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
- राजस्व प्रक्षेपणको लागी स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।
- वार्षिक रुपमा अनुगमन मुल्यांकन पश्चात् राजस्व सुधार कार्ययोजनामा परिमार्जन गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद दुई: साइपाल गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

यस परिच्छेदमा साइपाल गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, अवस्थिति, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था, मानव संशाधन साथै भौगोलिक अवस्थालाई चित्रण गरिएको छ ।

२.१ साइपाल गाउँपालिकाकाको संक्षिप्त परिचय

नामाकरण:

परापुर्वकालदेखि अग्लाअग्ला चुच्चा डाँडाहरु र काँडेदार वुटेन झारहरुले भरिएको यो भूमिमा खड्का जातका मानिसहरु बसोवास गर्न थाले । चुच्चे डाँडा र काँडायुक्त झारहरु भएको यस स्थानमा वसोवास गर्ने मानिसहरुलाई कडाल भनियो । त्यहि कँडाल शव्दलाई कँडाल जातिकोरुपमा नामाकरण गर्न थालियो । यहि डाडाँकाँडा र काँडेदार झारहरुका वीच वसोवास गर्ने कँडाल जातीको नामवाट यस पवित्र भूमिलाई काँडा भनियो । पञ्चायतकालमा यसै नामवाट काँडा गाउँ पञ्चायत र वहुदलको पुनस्थापना पश्चात यसै नामवाट काँडा गाविसको नामाकरण गरिएको जानकार वताउछन् । राज्य पुनसंरचाना भएपछि जन निर्वाचित पदाधिकारीहरुको मिति २०७४ साल असोज ८ गते वसेको पहिलो गाउँसभाले काँडा गाउँपालिकालाई नजिकरहेको साईपाल हिमालको नामवाट साईपाल गाउँपालिका राखेका थिए । हाल यो गाउँपालिका साइपाल गाउँपालिकाको नामले चिनिन्छ । राजनीतिक रुपमा यस गाउँपालिलाई ५ वटा वडाहरुमा विभाजन गरिएको छ ।

अवस्थिति :

साइपाल गाउँपालिकाको पूर्वमा बाजुरा जिल्ला, पश्चिममा दार्चुला जिल्ला, उत्तरमा हुम्ला जिल्ला र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिव्वत र दक्षिणमा वझाङ्ग जिल्लाको वुँगल नगरपालिका, सुर्मा गाउँपालिका र तल्कोट गाउँपालिकासँग सिमाना जोडिएको छ । यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १,४६७.२७ वर्ग कि.मी. रहेको छ । सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, भौगोलिक, शैक्षिक, संचार र पूर्वाधारको क्षेत्रमा निकै पछाडी रहेको यो गाउँपालिका वझाङ्गको कुल क्षेत्रफल मध्ये लगभग ४३ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेको छ । भौगोलिक अवस्थितिको हिसावले यो गाउँपालिका २९°३१'४८" देखि २९°३६'६६" उत्तरी अक्षांशसम्म र ८१° १४' २४" देखि ८१° २४' १२" मा पूर्व देशान्तर सम्म फैलिएको छ ।

यस गाउँपालिका बझाङ जिल्लाको जिल्ला सदरमुकाम चैनपुर देखि ५० किमीको दुरीमा उत्तर भागमा रहेको छ । गाउँपालिकाको मुख्य प्रशासनिक केन्द्रको वडा नं. ३ को काँडामा रहेको छ । भू-आकृतिमा विविधता भएसँगै यस गाउँपालिका सामाजिक साँस्कृतिक हिसावले पनि विविधता बोकेको छ । विभिन्न जातजाति र भौगोलिक विविधता बोकेको यो गाउँपालिकामा उचाइअनुसार हावापानीमा पनि विविधता पाइन्छ । प्रायजसो चिसो हुने यो गाउँपालिकाको

अवस्थिति नक्सा तल चित्र नं. ३ मा राखिएको छ ।

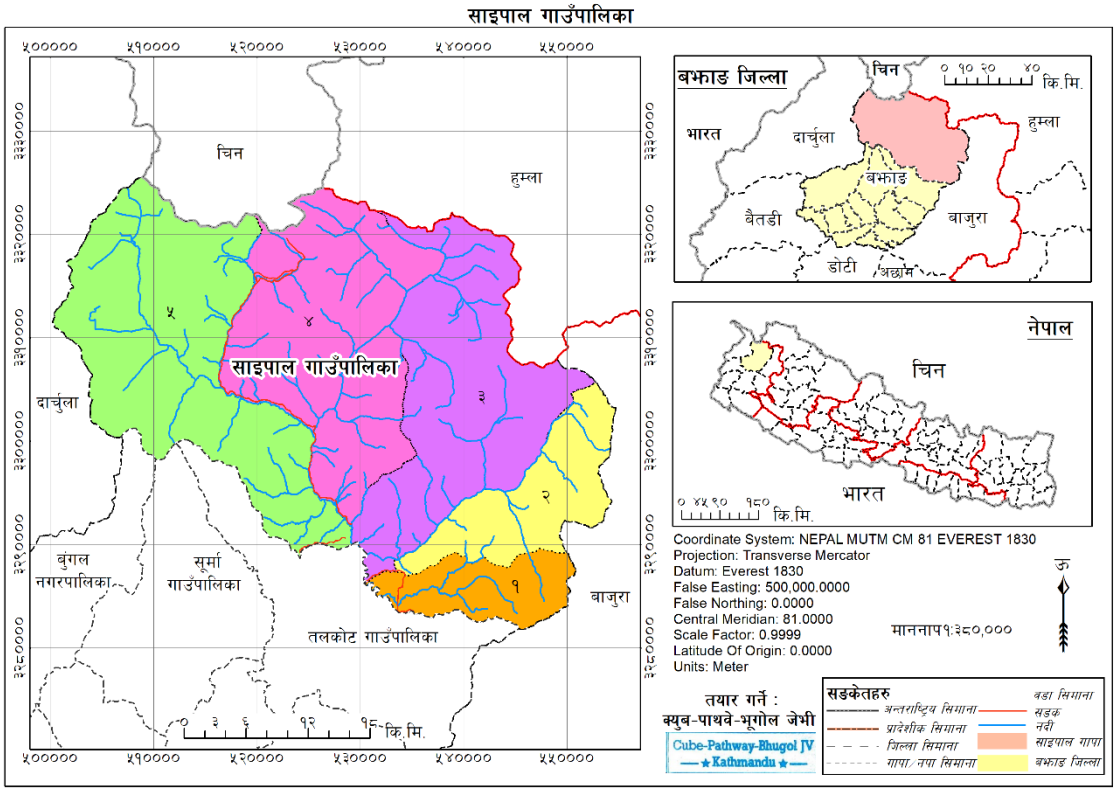

चित्र ३: साइपाल गाउँपालिकाको अवस्थिती नक्शा

साइपाल गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल तथा वडागत विभाजन

यो गाउँपालिकालाई जम्मा ५ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफलको हिसावले सबैभन्दा ठूलो वडा वडा नं. ५ रहेको छ भने सबैभन्दा सानो वडा वडा नं. १ रहेको छ । यस गाउँपालिकको जम्मा क्षेत्रफल १४६७.२७ वर्ग कि.मि. रहेको छ ।

तालिका १: वडा अनूसार क्षेत्रफल

वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	९८.१५
२	१५४.३
३	३६९.२४
४	३९१.९८
५	४५३.६
जम्मा	**१४६७.२७**

गाउँपालिकाको जनसाङ्ख्यिक विवरण

केन्द्रीय तथ्यांक विभागको २०७८ को प्रारम्भक रिपोर्ट अनुसार यस गाउँपालिकाकाको

जनगणनामा घरधुरीसंख्या ३६३ र जम्मा जनसंख्या २१८२ रहेको छ । जसमा ११०६ पुरुष र १०७६ महिलाको जनसंख्या रहेको छ । तर घरधुरी सर्वेक्षण २०७४ का अनुसार यस साइपाल गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ३७१ र जनसंख्या २५४१ रहेको छ । जसमा पुरुष १२५३ र महिला १२८८ रहेको छ । जसलाई वडागत रुपमा तलको तलिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २: गाउापालिकाको वडागत जनसाङ्ख्यिक विवरण

घरधुरी तथा टोल सर्वेक्षण २०७५				
वडा नं.	**घरधुरीसंख्या**	**पुरुष**	**महिला**	**जम्मा**
१	८७	२८९	२७६	५६५
२	४८	१५९	१६९	३२८
३	९८	३३२	३७९	७११
४	९४	३३३	३२८	६६१
५	४४	१४०	१३६	२७६
जम्मा	३७१	१२५३	१२८८	२५४१

पेशागत विवरण :

यस क्षेत्रमा अबलम्बन गरिएको पेशा मध्ये सबैभन्दा बढि कृषिमा ९० प्रतिशत रहेको छ भने वाँकी १० प्रतिशत घरपरिवारको मुख्य पेशाको रुपमा व्यापार रहेको छ । कृषि पेशाअन्तर्गत खेतिपाती, पशुपालन र अन्य व्यवसायहरु रहेका छन् भने यापार तर्फ ३६ जना रहेका छन् । यस गाउँपालिकाका १, २, ३ र ४ वडाहरुमा क्रमश ४, ७, १५, र २ जनाले मात्र शिक्षक लगायत विभिन्न तहमा नोकरी गरेको देखिन्छ ।

पर्यटन (प्रशिद्ध स्थलहरू):

आवयश्यक पूर्वधारहरुको निर्माण गर्न सकेको खण्डमा यस गाउँपालिकामा प्रशस्त पर्यटन उद्योगरुको सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिको उत्तरपट्टीको भूभागमा साईपाल हिमाल (७०२५ मी.), नाप्पा हिमाल (६७४५मी.), योगा हिमाल (६६४५मी.), उराई भन्ज्याङ्ग (५२०७ मी.), व्यास हिमाल (५६३२ मी.), राक्स्या हिमाल आदि रहेका छन् । यी हिमालहरुको दृश्यवलोकन, साहासिक पदयात्रा र पर्वत्तावहणी गर्नका लागि अति उपयुक्त स्थानहरु रहेका छन् । अन्य पर्यटकीय स्थलहरुमा जिमा तपोवन, काया तपोवन, वुडच्या तपोवन, वलौडी झरना, सेि तझरना, राक्स्या हिमाल, नौमूल हिमाल, जेठी वहुरानी हिमाल, गुदुपाल हिमाल, कविलाश चाल्नावन हिमाल, माजा राईढुडी ताल, लाँगा मन्दिर, निलखटी ताल, ढाँक्या झरना, भेडा राख्ना गुफा, टाँड, पुस्तके डुङ्गो, रास्तरा, साईपालका पाटनहरु जस्ता रमणीय स्थानहरु यस गाउँपालिकामा रहेका छन् । त्यसैगरि धार्मिक पर्यटनको लागि लाँगा देवता, निलखटी, धलपुरो, सुर्मादेवी, खोल्याल देवताको मन्दिर, कैलाश मन्दिर, बाठपाला मन्दिर, भवानी मन्दिर, देवलाँगा, देव भवानीको मन्दिर, काला लागँगा मन्दिर र सिररा देवी मन्दिर प्रमुख रहेका छन् । यो गाउँपालिकामा दृष्यावलोकनका लागि उपयुक्त स्थानरु रहेका छन् भने प्राकृतिक

तातोपानी आउने स्थानहरु पनि प्रशस्त छन् जहाँ नुहाँउदा रोगनिको हुने जनविश्वास पनि रहेको छ । जंगली जनावर, चचराचुरुंगी र पदमार्गको लागि यो गाउँपालिका उपयुक्त स्थान रहेको छ ।

सिंचाईः

गाउँपालिका भएर अविरल बगिरहने, सेती नदी, लोकन्ते खोला, थरौनी खोला र गनै गाड यहाँका मुख्य जल सम्पदाहरु हुन् । सिंचाइको मुख्य श्रोतको रुपमा रहेका यी खोलानालाहरुमा एउटा पनि सिंचाई नहरहरुको व्यवस्था गरिएको छैन । स्थानीय स्तरमा नै यहाँका जनताहरुले काठ, घाँसपात र स्थानीय स्तरमा उपलब्ध साधन र स्रोतको उपयोग गरेर खोला छेउका जमिनमा सिंचाइको व्यवस्था गरेका छन् । समग्रमा हेर्दा यो गाउँपालिकामा सिंचाइको सुविधा प्रशस्त मात्रामा रहे पनि स्थानीय, संघीय एवम केन्द्रिय स्तरको कुनै पनि कार्यक्रमले यहाँको सिंचाइको पूर्वाधारमा चासो नदेखाएको पाइयो । गाउँपालिकाले खोलानालाहरुको उचित संरक्षण, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने टढकारो आवश्यकता रहेको छ ।

यातायात पहुँच :

यस गाउँपालिकालाई सडक सञ्जालले छोएको छैन । अहिले चैनपुर ताक्लाकोट मार्ग अर्न्तगत तल्कोट गाउँपालिकामा पर्ने रुपातोलावाट करिव ४० कि.मी. र रुपातोला तल्लकोट मार्ग अर्न्तगत तल्कोट गाउँपालिकाको खौउलावाट करिव २ दिन पैदल यात्रा गरी साईपाल गाउँपालिका अर्न्तगतको वडा नं. १ धलौनमा पुग्न सकिन्छ । साईपाल गाउँपालिकालाई सडक सञ्जालमा जोड्नका लागी केन्द्रीय र प्रादेशिक सरकारले विशेष व्यवस्था गर्न आवश्यकता देखिन्छ ।

उद्यम, व्यापार, व्यवसाय :

साइपाल गाउँपालिकाको १० प्रतिशत घरधुरीको मुख्य पेशा व्यापार रहेको छ । यहाँका मानिसहरु व्यापारको सिलसिलामा छिमेकी मुलुक चीन र भारत जाने प्रचलन रहेको छ । यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र किराना तथा अन्य विभिन्न प्रकारका गरी जम्मा ५२ वटा साना व्यवसायिक पसलहरु रहेका छन् । जसमा धेरै जसो किराना र वार एवम किराना र होटलहरु रहेका छन् भने यस गाउँपालिकामा जम्मा १ ओटा औषधि पसल रहेको छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र उत्पादन हुने खाद्यान्न, दलहन, तेलहन, फलफूल तथा जडीबुटीको निर्यात तथा आवश्यक खाद्यान्न, दलहन, तेलहन लगायत वस्तुको आयातको अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी २५ मे.ट. चामल आयात हुने गरेको देखिन्छ भने जडीबुटी र पशुवाट उत्पादन (मासु जन्य चिज) क्रमशः ४५०, १५०० मे.ट र ५०० कुन्टल निर्यात हुने गर्दछ ।

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू :

यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थानीय स्तरमा सञ्चालनमा रहेका साना खुद्रा पसलहरु बाहेक बजारक्षेत्रको रुपमा कुनै पनि क्षेत्रहरु रहेका छैनन् । खाद्यान्न तथा मूख्य आवश्यकताका सर सामान खरीदका लागि स्थानीयहरु तलकोट गाउँपालिकामा रहेको रुपातोला बजार र सदरमुकाम चैनपुर जानुपर्ने अवस्था रहेको छ । यद्यपी यहाँका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरुमा धुली तथा लाफडी बजार रहेका छन्, जहाँ भेडा, बाखा, लत्ताकपडा र जडिवुटीहरुको व्यापार हुन्छ । त्यसै गरी काँडा र धलौना यस गाउँपालिकाका स्थानीय बजारहरु हुन् जहाँबाट भेडाबाखा, लत्ताकपडा र जडिवुटीहरुका साथसाथै स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने महको व्यापार गरिन्छ । यार्सागुम्वा लगायत विभिन्न जडिवुटीको संकलन गरी नेपालको राजधानी काठमाण्डौं तथा चीनको स्वसाशित क्षेत्र ताक्लाकोटसम्मको यात्रा तय गर्ने गर्दछन् ।

उर्जा/विद्युत सुविधा :

यस गाउँपालिकामा प्रायः जसो सवै घरपरिवार दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रुपमा उपयोग गर्ने गर्दछन् । कूल ३७१ घरधुरी मध्ये ९९.९० प्रतिशत वा ३७० घरपरिवारमा दाउराको उपयोग हुने गरेको देखिन्छ भने १ घरपरिवारले गोबर ग्याँसलाई खानापकाउने मुख्य इन्धनको रुपमा प्रयोग गरेको देखिन्छ । उज्यालोको लागि यहाँका जम्मा घरधुरी मध्ये २७ घरले विजुलीको उपयोग गरेका छन् । मट्टितेलको वत्ती बाल्नेहरुको घरधुरी संख्या ८ रहेको छ भने सवैभन्दा धेरे ३२८ घरधुरीले सौर्यउर्जाको प्रयोग गरेका छन भने ८ घरपरिवारले झरोको प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

संञ्चार सुविधाः

यस गाउँपालिकामा उपलब्ध सेवा सुबिधा हेर्दा अधिकांश घरधुरीले रेडियो जस्ता सुबिधाको उपयोग गरेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा कुनै पनि टेलिफनका टावरहरु छैन । टेलिफोन गर्न अग्लो ठाउँमा गएर टेलिफोल सम्पर्कमा आउने गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा एउटा हुलाक कार्यलय रहेको छ । घरधुरी सर्वेगण २०७४ का अनुसार यस गाउँपालिकामा सञ्चार सुविधाको प्रयोग गर्ने घरपरिवारमा मोवाइल फोनको उपलब्धता भएका घरधुरी ५४, कम्प्युटरको उपलब्धता भएका घरधुरी ४, टि.भि. १७, रेडियो क्यासेट ३३६ र नखुलेका २ घरपरिवार रहेका छन् । सञ्चारको प्रभावकारीता बढाउनको लागि नेपाल टेलिकम र एनसेल जस्ता बहुराष्ट्रिय कम्पनीले सञ्चारको लागि आधारभूत पूर्वाधार विकास गर्ने क्रममा रहेका छन् ।

खानेपानी तथा सरसफाईः

यस गाउँपालिकामा खानेपानीको मुख्यस्रोतका रुपमा पाइपको धारा नै रहेको छ । तथापि विभिन्न वडाहरुमा एउटै घरले विभिन्न खानेपानीको स्रोतको प्रयोग पनि गर्ने गरेका छन् । घरधुरी

सर्वेक्षण २०७४ का अनुसार यस गाउँपालिकामा पाइपको धारालाई खानेपानीको मुख्य स्रोतको रुपमा लिने घरधुरी २८३ रहेका छन भने मूललाई खानेपानीको मुख्य स्रोतको रुपमा लिने घरधुरी ३ रहेका छन् । नदी, कुलो, नहर, पोखरीको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ९० रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा २१ घरधुरीसँग चर्पी नभएको अवस्था छ भने १४५ घरधुरीसँग पक्की शौचालयको व्यवस्था छ । त्यसै गरी कच्ची शौचालयहुने घरधुरीहरु २०५ रहेका छन् । पक्की सौचालयमा सिमेन्ट र प्यानको प्रयोग गरिएको छ भने कच्ची सौचालयलाई, नल, पराल वा प्लाष्टिकले घेरेर खाल्डो खनि प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

भवन तथा आवास :

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरहरु जगको आधारमा हेर्दा सबै भन्दा उच्च संख्यामा ढुंङ्गा, इटा र माटो प्रयोग भएका घरमा बस्ने घरपरिवार संख्या ३७० रहेको छ भने ढुंङ्गा र सिमेन्ट प्रयोग भएका घरपरिवारको संख्या १ मात्र रहेको छ । घरधुरीसर्वेक्षण २०७४ अनुसार घरको छानाको प्रकार अनुसार फुस तथा घरले छाएको घरधुरी १११ जस्ता वा च्यादरले छाएका ११, ढुंगा, माटो र स्लेटले छाएका २४७, ढलान भएको घर १ रहेका छन् ।

शिक्षाः

घरधुरी सर्वेक्षण २०७४ साइपाल गाउँपालिकामा रहेका ५ वटा सामुदायिक तथा १ वटा संस्थागत विद्यालयहरु रहेका छन् । त्यसमा ३ वटा आधारभूत विद्यालय र २ वटा माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन् । उक्त विद्यालयहरुमा शिक्षकहरुको संख्या स्थायी शिक्षक ६ जना, अस्थायी ५ जना, राहत शिक्षक शिक्षिका गरी ९ जना र विद्यालयको निजि स्रोतबाट १७ जना शिक्षक शिक्षिकाहरुले काम गरिरहेका छन् ।

स्वास्थ्य :

राजनीतिक रुपमा ५ वडामा विभाजित यो गाउँपालकामा घरधुरी सर्वेक्षण २०७४ का अनुसार जम्मा स्वास्थ्य संस्थाहरु ३ वटा रहेका छन जसमा काँडा स्वास्थ्यचौकी, धुली सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र र धलौन सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र रहेको छ । त्यसै गरी यस गाउँपालिकामा एउटा उज्जल औषधि पसल रहेको छ ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी :

यस साइपाल गाउँपालिकामा बै.क तथा वित्तीय संस्थाहरुको अभावले गर्दा यहाँका जनताहरुले बै.क तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट पाउने सुविधा पाउन सकेका छैनन् । अफुसाग भएको निक्षेप गर्न होस वा कुनै पनि बैंकीङ कारोबारको लागि जिल्ला सदरमुकाम नै जानुपर्ने वाध्यता यहाँका जनताहरुमा रहेको छ ।

फोहरमैला व्यवस्थापनः

घरधुरी सर्वेक्षण २०७४ अनुसार यस साइपाल गाउँपालिकामा फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागि यहाँका मानिसले विभिन्नखाले विधि अपनाएको पाइएको छ । जसमा नदी वा खोल्सामा फाल्ने ५२ घरधुरी, फोहोर थुपार्ने ठाउँमा फाल्ने २५ घरधुरी र थाहा नखुलेका २९६ घरधुरीहरु रहेका छन् । उच्च भौगोलिक स्थितिमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा जनसंख्याको बढ्दो अवस्थाले गर्दा यहाँ पनि फोहोर मैला बढ्दो क्रममा रहेको छ । यहाँका जनताहरुले किचनजन्य फोहोर मैलालाई गाइवस्तुलाई दानाको रुपमा खुवाउने वा मलखादमा जम्मा गरी मल बनाउने गरेको अवस्था रहेको छ ।

२.२ साइपाल गाउँपालिकको मानव संसाधनको अवस्था

स्थानीय तह दोस्रो निर्वाचन २०७९ वैशाख ३१ गते सम्पन्न भई हाल सोही निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत् गाउँ पालिकाको कार्य सञ्चालन भई आएको छ । यस गाउँपालिकामा रहेको दरबन्दी अनुसार हाल निम्नानुसार कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२.१ साइपाल गाउँपालिका मानव संसाधनको अवस्था

साइपाल गाउँपालिकाको कार्यालयमा विभिन्न विषयगत शाखामा गरी कुल १४ जना कर्मचारीहरू रहेका जसलाई पद एवम् विषयगत शाखाअनुसार तलाको तालिकामा देखाइएको छ ।

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	कार्यरत शाखा	सम्पर्क नं.	कैफियत
१	राधाकृष्ण जोशी	नि.प्र.प्रमुख अधिकृत		९७४९०११९३९	
२	गजाधर सार्कि	लेखापाल		९८६५९६०९९०	
३	धुव्रराज जोशी	सूचना प्रविधि अधिकृत		९८४९०२८७५५	
४	कृष्णराज जोशी	वडा सचिव		९८५८४२२०३९	
५	सिद्धराज जोशी	वडा सचिव		९७४९००९६८३	
६	कृष्णराज जोशी			९८६५६२०१३५	
७	भागेश्वर चौधरी	एच.ए	स्वास्थ्य शाखा	९८४८४२८६२४	
८	संजय चौधरी	एच.ए	स्वास्थ्य शाखा	९८५८४१६९९५	
९	राजेन्द्र प्रशाद पण्डित	प्रा.स.	कृषि		
१०	सुमन सिंह	ना.प्रा.स	कृषि	९८६८४०६६५०	
११	लाल सिंह डडाल	प्रा.स.	भेटनरी	९८६५९७००१६	
१२	कलक वोहरा	का.स.		९८६१०५८६१४	
१३	मिलन धामी	का.स.			
१४	अमर वोहरा	का.स.			

स्रोतः गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

२.२.२ साइपाल गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

यस साइपाल गाउँपालिकाको कार्यालय सञ्चालन भैरहेको भवन बहालमा रहेको छ । गाउँपालिकाका सम्पूर्ण शाखा, उपशाखा तथा इकाईहरू प्रशासकीय भवनबाटै सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ ।

गाउँपालिकाका जम्मा ५ वडा मध्ये २ वडा कार्यालयका आफ्नै भवन छन् भने ३ वटा वडा कार्यालयहरू बहालको भवनमा सञ्चालन भैरहेका छन् । आफ्नो भवन नभएका वडाहरुले निकट भविश्यमा आफै भवन बनाउने योजना पनि रहेको छ । यस गाउँपालिकाको तथा सबै वडाहरुमा कम्प्युटर तथा प्रिन्टर, टेबुल, कुर्सी, सोफा, दराज लगायत कार्यालय सामग्रीहरु रहेका छन् । यस नगरपालिका कार्यालयमा सोलार ६ सेट, क्यामेरा २ थान, ठूला र साना गरी १४ वटा प्रिन्टर, ल्यापटप /डेस्कटप कम्प्युटर ३० थान, प्रोजेक्टर १ वटा, घुम्ने कुर्सी ३० वटा, पलास्टिक कुर्सी २६, दराज १२ वटा, र कार्यालय प्रयोजनका लागि आवश्यक अन्य न्यूनतम कार्यालय सामग्रीहरू रहेका छन् । नगरपालिकाको कार्यालय, सबै वडाकार्यालयहरूमा न्यूनतम आवश्यक पर्ने फर्निचर तथा विद्युतीय उपकरणहरू (कम्प्युटर, प्रिन्टर) छ । तर यस गाउँपालिका इन्टरनेट सुविधा पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध रहेको छैन ।

परिच्छेद तीन: स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता .

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेका राजस्व सम्बन्धि अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानुनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व संकलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरूलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धि संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरूले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर) घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना संकलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकार सम्बन्धि विभिन्न तहहरूको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धि विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार

संघ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
भन्सार अन्त:शुल्क मूल्य अभिवृद्धि कर संस्थागत आयकर व्यक्तिगत आयकर पारिश्रमिक कर राहदानी शुल्क भिसा शुल्क पर्यटन दस्तुर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिबार	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर मनोरञ्जन कर विज्ञापन कर पर्यटन कृषि आयमा कर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	सम्पत्ति कर घर बहाल कर घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क सवारी साधन कर सेवा शुल्क दस्तुर पर्यटन शुल्क विज्ञापन कर व्यवसाय कर भूमिकर (मालपोत) मनोरञ्जन कर मालपोत संकलन दण्ड जरिवान	सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क

स्रोत: नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानूनी व्यवस्था

(क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार सम्बन्धि व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरू जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घर-जग्गा बहाल कर, पार्किङ शुल्क, जडिबुटी, कबाडी र जीवजन्तुकर आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरू रहेका छन् । यसरी नै गैरकर अन्तर्गत नगरपालिका वा गाउँपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरू उपयोग गरे बापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसायमा शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे बापत सेवा उपयोगकर्ताहरूबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्शापास दस्तुर र नगरपालिका वा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिणाममा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री, सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेको छन् ।

यसैगरी प्रदेश र स्थानीय तह दुबैले साझेदारीमा संकलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ । यसको दर प्रदेशले तोक्ने र संकलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म संघीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको ल ागत स्थानान्तरण भै नसकेको र संघीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानुन बमोजिम असुलउपर गरी त्यसको ६०% सम्बन्धित स्थानीय नगरपालिका वा गाउँपालिका र ४०% सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ । स्थानीय गाउँपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट आम्दानी प्राप्त हुने गर्दछ ।

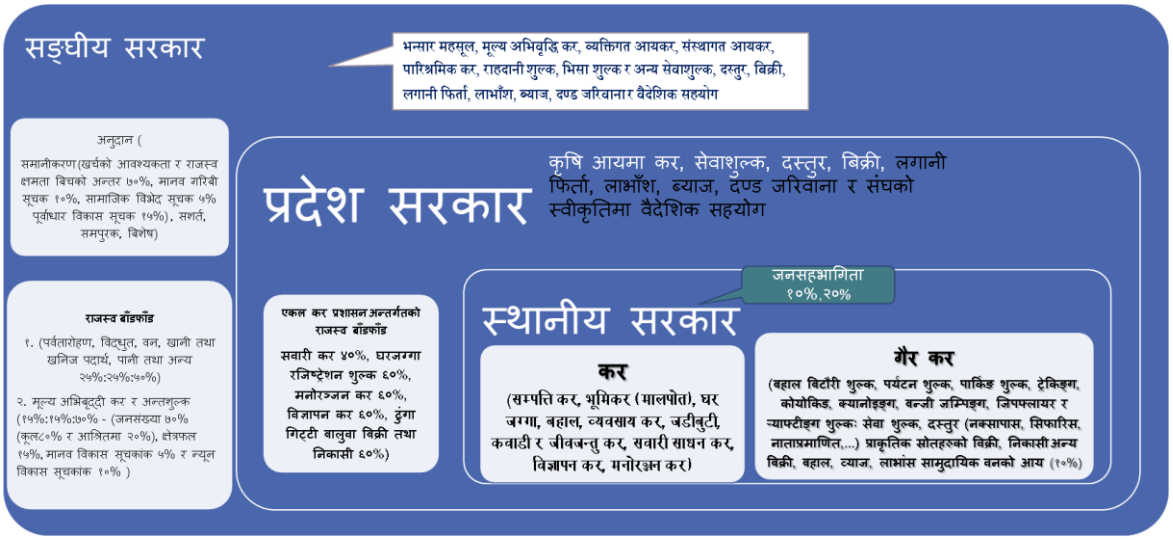

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न संघीय, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैह्र करका शीर्षकहरू निर्धारण गर्नुका साथै संविधानका अनुसूचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकारक्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकारक्षेत्रका राजस्वका शीर्षकहरूको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच एकले कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ । आर्थिक ऐन २०७५ ले परिमार्जन गरेको ब्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ४: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरु	दर निर्धारण गर्ने	संकलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय तह	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय तह	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह		१००

स्रोतः अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापनः

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय बमोजिम हुनेछः-

१. एकल कर बाँडफाँड प्रयोजनका लागि संकलन गर्न तह (प्रदेश र स्थानीय) ले संकलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२. प्रदेशले सवारीसाधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।

३. प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिकरुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

४. स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको ४०% आवधिक रूपमा प्रदेशको सञ्चितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहको आन्तरिक आय

स्थानीय तहलाई कानुनले नै कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । करको दायरामा रहेका व्यक्ति तथा संस्थाहरूले भुक्तानी गर्ने रकमहरू नै स्थानीयतहका राजस्वका स्रोतहरू भएको हुनाले नागरीकले आफूले तिरेको करको स्थानीयतहले कसरी उपयोग गरेको छ भन्ने विषयमा चासो र सरोकार राख्नु स्वभाविक हो भने स्थानीय सरकारले राजस्वको सदुपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नुपर्दछ ।

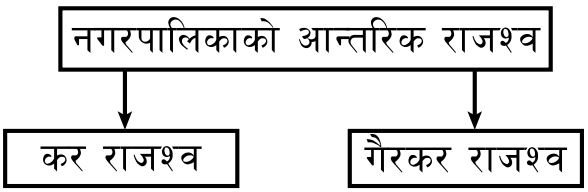

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया:

नगरपालिका तथा गाउँपालिकामा राजस्व परिचालनलाई व्यवस्थित, सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन विभिन्न चरणहरू चक्रीय प्रणालीको रूपमा अवलम्बन गर्न सकिन्छ जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

स्थानीय तहमा राजस्व परिचालनलाई सुदृढ बनाउन राजस्व प्रशासन चक्रका प्रत्येक चरणहरूमा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाको प्रशासकीय व्यवस्था, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, मेयर/प्रमुख र अन्य जनप्रतिनिधिहरू, लगायत समग्र कार्यपालिकाको समन्वय, सहयोग, सहजीकरण र अनुगमन अति आवश्यक पर्दछ ।

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरूः

१. सम्पत्ति कर सम्बन्धि व्यवस्था

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ । यो व्यवस्था अनुसार सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने र बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने छ ।

<u>स्पष्टिकरण</u>

घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहायबमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छः

(क) घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
(ख) घर र जग्गाको प्रचलित बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रासमूल्य
(ग) घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

(२) भूमिकर (मालपोत) सम्वन्धी व्यवस्था

नगरपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ । आर्थिक ऐन, २०७५ (पछि केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन २०७५ द्धारा संशोधित) ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

(३) व्यवसाय कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछ ।

(४) घर जग्गा बहाल कर

गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै ब्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउन सक्नेछ ।

(५) सवारी कर

गाउँपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) हरुको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर संकलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । छायाँनाथरारा गाउँपालिकाले यसका लागि दर निर्धारण गरेको अवस्था छ ।

(६) विज्ञापन कर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन बोर्ड, ग्लो बोर्ड, स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(७) गैरकरहरु

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गाउँपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकीङ्ग, कायाकिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, बञ्जी जम्प, जीपफ्लायर, ञ्याफ्टिङ्ग, प्याराग्लाइडिङ्ग लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहासिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवाशुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

यसैगरी गाउँपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरु, इजाजत पत्र तथा नवीकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधीक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधि पसल, घरजग्गा कारोवार (प्लटिङ्ग) जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरुको दर्ता, नवीकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर संकलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(८) प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड सम्वन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा निम्न व्यवस्था गरेको छ ।

तालिका ५: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा)

श्रोतहरु	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
बन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४, अनुसूची ४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशत हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसंख्याको पहिचान गरी स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको छ ।

(९) कर राजस्व बाँडफाँड सम्वन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिबृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकम मध्येबाट उठेको रकमलाई संघीय विभाज्य कोषमा राखी सोरकमबाट संघीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय सरकारले १५% बाडँफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका ६: कर राजस्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था (प्रतिशतमा)

श्रोतहरु	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिबृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजस्वको बाँडफाँड गर्दा लिईने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिईने आधार र मापदण्डहरु तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संबैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसंख्या (कूल जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सुचकांक, न्यून विकास सूचकांकको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँड गर्ने गरी आगामी ५ बर्षको लागि सिफारिस गरेको छ ।

क्र.सं.	आधारहरु	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसंख्या: ➢ कूल जनसंख्या अनुपात ८० ➢ आश्रित जनसंख्या अनुपात २०	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव विकास सूचकांक	५	५
४	न्यून विकास सूचकांक (पुर्वाधार सूचकांक ७०%, खर्चको आवश्यकता सूचकांक २०% र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकांक १०%)	१०	१०
	जम्मा:	**१००**	**१००**

यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरिक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँडबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा थप रकम सूत्र अनुसार रकम बाँडफाँड गर्ने गरेको छ । आयोगले गत आ.ब. २०७६/७७ मा ३ करोड ५० लाख र आ.ब. २०७५/७६ मा ३ करोड न्यूनतम रकम र त्यसपछि सुत्र अनुसारको रकम प्रत्येक स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने गरी नेपाल सरकारलाई राजस्व बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको थियो ।

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था:

यस साइपाल गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा मालपोत, सिफारिश तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, जडीबुटी कर, पार्कीङ शुल्क, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर आदि रहेका छन् । आ.ब. २०७६/०७७ मा आन्तरिक राजस्व आय रु. ६,१८,५०० र आ.व. २०७७/०७८ मा रु. ७,७३,२८० भै अघिल्ला वर्षभन्दा केही बढी आम्दानी प्राप्त भएको छ ।

आय शीर्षक	२०७६।०७७ को यथार्थ आय	०७७।०७८ को यथार्थ आय
क. आन्तरिक आय		
जम्मा आन्तरिक आम्दानी	६१८५००	७७३२८०
ख. राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय		
संघीय सरकार बाट (मु.अ.कर तथा अन्त: शुल्क)	२१३१९५४२.८३	३१३०९७५२.७७
प्रदेश सरकार बाट (सवारी साधन)	७११८३२.३१	०
घर जग्गा रजिष्टेशन	०	०
ग. अनुदान		
संघीय सरकार समानीकरण अनुदान	६८००००००	६७२०००००
संघीय सरकार : सशर्त	४११३७३३८.८	८७५६०१०६.२५
संघीय सरकार समपुरक अनुदान		
संघीय सरकार बिशेष अनुदान	२५०००००	५००००००
प्रदेश सरकार समानिकरण	६७४७०००	६९९५०००
प्रदेश सरकार सशर्त अनुदान	२९२५००	३००००००
प्रदेश सरकार बिशेष अनुदान	७५०००००	६८०००००
प्रदेश सरकार समपुरक अनुदान	६३३६०००	६३३६०००
अन्य अनुदान		
कुल जम्मा	**१५५१६२७१३.९**	**२१४९७४१३९**

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण तथा वार्षिक निती तथा कार्यक्रम पुस्तिका, २०७८

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमूख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

साइपाल गाउँपालिका बझाङ जिल्लाको मित्र राष्ट्र चिन सँग सिमाना जोडिएको उत्तरी क्षेत्रको उच्च तथा मध्य पहाडी भागमा अवस्थित भू-भाग भएको हुनाले यहाँको आर्थिक क्रियाकलापको मुख्य आधार पर्यटन, कृषि, प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तै ताल, वनजंगल, खनिज, जडीबुटी, खोला नदी आदि रहेका छन् । यहाँको खेतीयोग्य जमिनमा फलफूल, आलु, तरकारी, आदिको व्यवसायिक उत्पादन, सुन्दर तथा मनमोहक हिमाली दृष्य, ताल, घाँसेमैदान, आदिले पर्यटन व्यवसायको प्रचुर संभावना रहेको छ । यस्ता व्यवसायहरूको विस्तार भएमा र उनीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई राजस्व संकलन अभियानमा समावेश गराउन सकेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

गाउँपालिकाका सबै वडा र बस्तीहरूलाई सडकसञ्जालले जोड्ने कार्यहरू भैरहेका छन् जसले गाउँपालिकाको उत्पादनले बजारको पहुँचलाई सहज बनाउँदै लगेको छ । स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित प्रारम्भिक प्रशोधन तथा निकासीको प्रबल सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने विभिन्न किसिमका घरेलु तथा साना उद्यम र व्यवसायको विकास तथा विस्तार हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका ७: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
क.	कर तर्फ			
	भूमि कर (मालपोत)	छ	छ	भएको
	सम्पत्ति कर	छ	छ	भएको
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छैन	छैन	नभएको
	घर जग्गा बहाल कर	छ	छ	भएको
	व्यवसाय कर	छ	छ	भएको
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर	छ	छ	भएको
	विज्ञापन कर	छ	छ	नभएको
	मनोरन्जन कर	छ	छ	नभएको
ख.	अन्य राजस्व			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री	छ	छ	नभएको
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छ	छैन	नभएको

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय	छ	छैन	नभएको
	नक्सापास दस्तुर	छ	छ	भएको
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	छ	छ	भएको
	बहाल बिटौरी शुल्क	छ	छ	नभएको
	पार्किङ्ग शुल्क	छैन		
	अस्पताल संचालन	छ	छैन	नभएको
	फोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क	छ	छैन	नभएको
	स्थानीय खानेपानी महसुल	छैन		
	स्थानीय विद्युत महसुल	छैन		
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा ब्यवसायमा सेवाशुल्क	छ	छ	नभएको
	निर्माण, संचालन र ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि	छ	छैन	नभएको
	मूल्यांकन सेवा शुल्क	छ	छ	छ ।
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)	छ	छ	छ ।

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छ	छैन	नभएको
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	छ	भएको
	दण्ड जरिवाना	छ	छ	भएको

उल्लेखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले कर तर्फ ७ वटा शीर्षकहरूमा आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये गाउँपालिकाले हालसम्म ५ वटा शीर्षकहरू (सम्पत्तीकर, भूमि कर, बहाल कर, जडिबुटि, जिवजन्तु कबाडी कर, व्यवसायकर आदी) को करका दरहरू निर्धारण गरी राजस्व मात्र संकलन गरिरहेको छ भने, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर आदी को हालसम्म आर्थिक ऐनमा करको दर निर्धारण गरेता पनि राजस्व संकलन गरेको छैन । त्यसैगरी गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शीर्षकहरू मध्ये १५ वटा शीर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । हालसम्म पालिकाले जम्मा ८ वटा शीर्षकहरूमा दर निर्धारण गरी आय संकलन गरिरहेको छ । पालिकालाई ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क, अस्पताल संचालन, बहाल बिटौरी शुल्क, वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री बापतको आय, स्थानीय खानेपानी महसुल, स्थानीय विद्युत महसुल आदीको दर निर्धारण गरी आय संकलन गर्ने अधिकार प्राप्त भएता पनि यसको हालसम्म दर निर्धारण तथा संकलन भएको छैन ।

३.३.१ कर राजस्व

गाउँपालिकाको राजस्वका स्रोतहरूमध्ये कर राजस्व अन्तर्गत हाल परिचालन भैरहेको सम्भाव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

क. सम्पत्ति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धि प्रावधान रहेको छ । उक्त प्रावधान अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल बराबरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा २ मा अनुसुची १ अनुसार सम्पत्तीकर/ घर जग्गा कर लगाउने ब्यवस्था गरेको छ । केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७५ अनुसार एकिकृत सम्पत्तिकर लाई सम्पत्तिकर को रुपमा र भुमिकर छुट्टै रुपमा लिने

व्यवश्था गरेको भएता पनि यस संबन्धमा गाउँपालिका अझै स्पषट भएको देखिदैन। साथे हाल सम्म यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले कर उठाएको देखिदैन ।

सम्भावना: गाउँपालिका क्षेत्रमा गाउँपालिकाले हालै २०७५ तयार गरेको वस्तुगत विवरण अनुसार कुल ३७१ घरपरिवार रहेका छन् । सम्पत्ति कर संभाव्यता अनुमान प्रयोजनको लागी गाउँपालिका प्रोफाइलमा उल्लेख भए बमोजिम कूल घरधुरीको स्वामित्वमा भएका घरहरुलाई घरहरूलाई खर/परालले छाएको घर , टायल / स्लेट छाएको घर, जस्ता/टिनको छानो भएको घर, सिमेन्ट/ढलान आदी घर गरी ४ समूहमा विभाजन गरी यी चार किसिमका घरधुरीलाई तल उल्लेखित दरमा कर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने प्रस्ताव गरिएको छ । यस अनुसार हुन आउने सम्पत्ति करको गणना निम्न अनुसार रहेको छ :

तालिका ८: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

घरको छानाको बनौट	घर परीवार	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कूल आय रु.
खर/ फुस	१११	५००	५५५००
टायल/ स्लेट	२४७	५००	१२३५००
जस्ता/ टिन	११	१०००	११०००
सिमेन्ट/ढलान	१	१५००	१५००
नखुलेको	१	०	०
जम्मा	**३७१**		**१,९१,५००**

स्रोत: गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

यस आधारमा विश्लेषण गर्दा उक्त ३७० सम्भाव्य करदाताबाट सम्पत्ति कर स्वरुप वार्षिक रु. १,९१,५०० संकलन हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । सम्पत्तीकर प्रयोजनको लागी यहाँ आवश्यक बिभिन्न तथ्याङ्कको अभावका कारण घरको बनौटलाइ मात्र आधारमानि संभाब्यता निकालिएको छ । यद्यपी यस गाउँपालिकामा बिभिन्न संस्थागत तथा आबासिय भवन हरु समेत रहेको हुँदा सम्पत्तीकर यहाँ आँकलन गरीएको भन्दा निकै बढी सम्पत्तीकर उठ्ने सम्भावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरजग्गा गाउँपालिकाको एक भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । घरजग्गाहरूको वास्तविक मूल्याङ्कन, परिमार्जन, जनताहरूलाई कर तिर्नु दायित्व हो भन्ने बोध गराउने, जनताहरूको करतिर्न सक्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने, समयमा कर नतिर्ने करदाताहरूलाई दण्डजरिवानाको व्यवस्था गर्ने, राजस्व प्रशासनको समयसापेक्ष सुधार गर्ने आदि उपायहरूको अबलम्बन गरी सम्पत्ति कर सम्बन्धि ब्यवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

सम्पत्ति मुल्यांकन अनुसार कर निर्धारण गर्दा शुरु मूल्य रु. ५०,०००।- (पचासहजार) सम्मको

सम्पत्तिमा रु. ५०।- र त्यसपछि सम्पत्तिको मूल्य अनुसार थप पचासहजारको सम्पत्तिमा -०।२० पैसा देखि सम्पीत्तको मूल्य बढ्दै जाँदा थप प्रति हजारमा रु. २।- सम्म वार्षिक कर लाग्ने गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले एउटा छुट्टै सम्पत्ति कर निर्देशिका जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्न उचित देखिन्छ । घरमुली महिला वा महिलाको स्वामीत्वमा रहेको सम्पत्ति भएमा त्यस्तो सम्पत्तिमा केही प्रतिशत छुट दिने गरी ऐनमा व्यवस्था गर्न सकिने छ । राजस्व शाखामा कम्प्युटर सफ्टवेयर जडान गरी कर निर्धारण तथा विल काट्ने गरिएमा काम छिटोछरितो, सजिलो हुनका साथै मानवीय कमजोरीबाट हुने त्रुटीमा कमी ल्याउन सकिन्छ ।

ख. भूमिकर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको खेतीयोग्य जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकार (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः भूमिकर, गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल १४६७.२७ बर्ग कि.मी रहेको छ । गाउँपालिकाको बस्तुगत विवरण अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ३५५ हेक्टर जमिनमा खेती/कृषि गर्ने उल्लेख छ । घरघडेरीकोरूपमा उपयोग हुने जमिनलाई छुट्याएर बाँकी रहेको जमिनमा भूमिकर लगाउन सकिन्छ । यस गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन को दफा ३ तथा अनुसुची २ मा जग्गाको किसिमको आधारमा ५ रोपनी सममको लागी एक मुष्ठ र ५ रोपनी भन्दा बढी प्रत्येक १ रोपनीको लागी जग्गाको किसिमको आधारमा रू १० देखि रू २० सम्म मालपोत कर लगाउने ब्यवस्था गरेको छ । यसै गरी विलम्ब वापत शुल्क थपगर्ने व्यवस्था रहेको छैन ।

करको सम्भावनाः यस गाउँपालिकाको भित्रको क्षेत्रमा घर बस्ती भएको क्षेत्रमा सम्पत्ति कर लगाएको बाहेकको जमिनलाई उपयोगको आधारमा मूल्याङ्कन गरी भू-उपयोग ऐनको प्रावधान अनुसार कृषि क्षेत्र, आवासिय क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र लगायत अन्य तोकिएका क्षेत्रमा वर्गिकरण गरी कर निर्धारण गरिएमा हालको भन्दा बढीकर असुल हुन सक्ने संभावना रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको प्रोफाइल २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकामा करीब गाउँपालिकामा जम्मा ३५५ हेक्टर तथा ६,९८० रोपनी खेतियोग्य जमिन रहेको छ । गाउँपालिकाको प्रस्तावित दररेट अनुसार प्रति रोपनी औसत रू १० को दरले कर लिंदा जम्मा खेती योग्य भूमी बाट रू ६९,८०० भूमीकर उठ्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेको जमिनलाई नयाँ भूमिसम्बन्धि ऐनको प्रावधानबमोजिम वर्गिकरण गरी भूमिको उपयोगअनुसार सम्पत्ति कर लगाए बाहेकको जमिनलाई खेतीप्रयोजनमा प्रयोग भएको, सडकले नछोएको जमिनमा मालपोत मात्र र सडक यायतायाले छोएको, घडेरीको रुपमा विकास हुन सक्ने जमिनमा थप भूमिकर लगाउने गरी प्रगतिशिल

किसिमको भूमिकर लगाउने र बक्यौताको विवरण तयार गरी सो उठाउन पनि पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्रगतिशिल र व्यवहारिक भूमिकरको दर निर्धारण र असुली गर्न देहाय बमोजिमका उपायहरू उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

१. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादकत्व, वार्षिक उत्पादनलाई विश्लेषण गरी निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ ।
२. सडकयातायातको सुविधामा जोडिएको जमिनको व्यवसायिक महत्व बढी हुने भएकोले त्यस्ता जमिनमा थप भूमिकर लगाउनु उपयुक्त हुन्छ र त्यस्ता जमिनमा भौतिक संरचनाहरूको निर्माण भएमा स्वतः सम्पत्ति करको दायरामा आउने हुनाले बाँकी रहेको जमिनको करको दर सामान्य हुनुपर्छ ।
३. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादनलाई मौद्रिक मूल्यमा रुपान्तरण गरी आय र लगानीको विश्लेषण गरी बचत रकमको ५ देखि १०% सम्म वार्षिक मालपोत लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।
४. प्रगतिशील मालपोत दर कायम गर्न शुरु दर कम राखी जग्गाको परिमाण अनुसार क्रमशः दर बढाउँदै जानु उपयुक्त हुन्छ ।
५. सामुहिक खेतीतर्फ आकर्षित गर्न, लैङ्गिक समानता कायम गर्न र आर्थिक रूपले विपन्न परिवारलाई सहुलियत दिन सहकारी मार्फत गरिने सामुहिक खेती, गरिब किसान र महिलाका नाममा भएको कृषि जमिनमा स्थानीय कानुन अनुसार ५०% सम्म शुल्क छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।
६. स्थानीय स्तरमा उद्योग प्रयोजनार्थ तथा व्यवसायिक हिसाबले जडिबुटी स्याउ, फलफूल बगैंचा, कृषिफार्म सञ्चालन गर्ने कृषकहरूलाई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी प्रोत्साहन स्वरूप २०% सम्म रकम छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

(ग) घरजग्गा बहाल करः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५७ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर,पसल, ग्यारेज, गोदाम, भवन, टहरा, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपले बहालमा लिएकोमा गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरे बमोजिम घरजग्गा बहालमा लगाए वापत बहालमा लगाएको शुल्कको १०% का दरले घरजग्गा बहाल कर असुलउपर गर्दै आएको छ ।

करको संभावनाः गाउँपालिका प्रोफाइल २०७५ अनुसार यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र एउटा बाणिज्य बैंक, दुइ वटा सहकारी संस्था रहेका छन् । कुल विद्यालय मध्ये एउटा संस्थागत विद्यालय पनि रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा करीब ८ वटा वटा गै.स.स. रहेको अनुमान

गरीएको छ । यसैगरी गाउँपालिका प्रोफाइल २०७५ अनुसार अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ५२ वटा ब्यबसायिक संस्था रहेका छन् । यी मध्ये करिब २० वटा ब्यबसायिक सस्था भाडामा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यसरी व्यक्ति र संस्था गरी गाउँपालिका भरीमा कूल ६४ जना घरबहालमा बस्ने अनुमान गरिएको छ । व्यक्ति र संस्थाका लागि प्रस्तावित विभिन्न दररेटको आधारमा घरबहाल कर संकलन गर्दा कूल रु. ७४,४०,००० घर बहाल उठ्ने र गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार १०% का दरले घरबहाल कर संकलन गर्दा वार्षिक कूल रु. ७,४४,००० घर बहाल कर उठ्न सक्ने सम्भाव्यता पेश गरिएको छ । यसलाई तालिका ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ९: घरजग्गा बहाल करको सम्भाव्यता विवरण

क्र. सं.	बहालमा बस्ने प्रयोजन	संख्या	बहालमा बस्ने अनुमानित संख्या	अनुमानित औसत भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	घर बहालको १०% का दरले हुने आम्दानी
१	वित्तीय संस्था	३	३	३०,००० (प्रति महीना)	१०८००००	१०८०००
२	सामाजिक संस्था	८	५	२०,००० (प्रति महीना)	१२०००००	१२००००
३	उद्योग/ व्यवसाय	५२	२०	२०,००० (प्रति महीना)	४८०००००	४८००००
४	संस्थागत बिद्यालय	१	१	३०,००० (प्रति महीना)	३६००००	३६०००
५	बहाल (व्यक्ति)	०	०	२,००० (प्रति महीना)	०	०
जम्मा					**७४४००००**	**७४४०००**

स्रोतः गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७४ तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको आर्थिक गणना ,२०७५

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः ब्यवसायिक तथा आवासिय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक भाडा अनुसारको लगत तयार गरी बहालकरको स्वीकृत दर बमोजिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधी तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ । दुई-दुई वर्षमा घरजग्गा बहाल करको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ ।

(घ) ब्यवसाय करः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित व्यापार, ब्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा ब्यवसाय कर लगाउने ब्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्थाः गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायहरूलाई थोक तथा खुद्रा पसल, निर्माण सामाग्री, बिशेष परामर्स, उत्पादन मुलक, सेवा उद्योग, वित्तीय सेवा, स्टेशनरी तथा पुस्तक पसल, माछामासु तथा फलफुल पसल, अस्पताल, शिक्षण संस्था, शैलुन, लगायतका विभिन्न व्यवसाय किसिममा वर्गीकरण गरी वार्षिक व्यवसाय करको दर निर्धारण

गरेको छ । व्यवसाय कर न्यूनतम रु. २५० देखि अधिकतम रु.२,५०० सम्म तोकिएको छ ।

करको संभावनाः गाउँपालिका प्रोफाइल २०७४ अनुसार यस गाउँपालिकामा व्यापार र व्यवसायको संख्या हेर्दा ५२ घरपरिवार व्यवसायमा संलग्न छन । यहाँ सञ्चालनमा रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई होटल तथा रेष्टुरेण्ट, किराना पसल, फेन्सी, होमस्टे तथा वारमा वर्गिकरण गरी स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघको सहकार्यमा कर निर्धारण गरी राजस्व प्राप्त गर्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । गाउँपालिका प्रोफाइल २०७४ ५२ जना व्यवसायमा संलग्न रहेको देखिन्छ ।

तालिका १०: व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

व्यापार र व्यवसायको किसिम	सङख्या	करको दर	संभावित संकलन रकम (रू)
ओषधी पसल	१	१०००	१०००
फेन्सी तथा वार	१	२०००	२०००
किराना	२९	१५००	४३५००
किराना र होटल	१६	३०००	४८०००
होटल	३	३०००	९०००
होमस्टे तथा वार	२	१५००	३०००
	५२		१,०६,५००

स्रोतः गाउँपालिका प्रोफाइल २०७४

यस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा व्यवसाय कर असुली गर्दा रु.१,०६,५०० संकलन हुने संभावना देखिन्छ । यसैगरी नयाँ व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण गर्दा यो राजश्व रकम अझ बढ्न सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउन गाउँपालिका अन्तर्गतका सम्पूर्ण उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरूलाई अनिवार्य दर्ता प्रकृयामा ल्याई तिनीहरूको पूँजिगत लगानी, आम्दानी, मुनाफा, सेवा जस्ता पक्षहरूलाई विश्लेषण गरी करको दर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाले कर प्राप्त गरे बापत करदाताहरूले अपेक्षा गरेअनुसार फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाइको व्यवस्था, सुरक्षा निकायको उपस्थिति जस्ता केही सेवा र सुविधाहरूलाई राजस्व परिचालनसँग आवद्ध गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित देखिन्छ । कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्नुका साथै यससम्बन्धि नागरिकका गुनासाहरूको सुनुवाई गरी जायज गुनासाहरूको सम्बोधन गर्नु पर्दछ । कर प्रशासनमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्थालाई नियमित प्रक्रियाको रूपमा स्थापित गर्नुपर्दछ ।

(ङ) विज्ञापन कर

विज्ञापन ऐन, २०७६ को दफा ४ अनुसार सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ बोर्ड राख्न र त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सोही दफाको उपदफा ६, मा विज्ञापन सम्बन्धी निवेदन, दस्तुर, अवधि लगायतका

विषयहरू सम्बन्धित स्थानीय कानून बमोजिम हुने समेत उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत संकलित रकमको ४०% प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ दफा ७ मो अनुसुची ७ अनुसार बिज्ञापन कर लगाइने र असुल उपर गरिनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा यो शीर्षकबाट हाल सम्म रकम असुल गरेको छैन ।

करको संभावनाः बझाङ जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित साइपाल गाउँपालिका सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, भौगोलिक, शैक्षिक, संचार र पूर्वाधारको क्षेत्रमापछाडी रहेको छ । साइपाल गाउँपालिका गाउँपालिका जिल्ला सदरमुकाम चैनपुर भन्दा निकै टाढा (३२ कोष) रहेको छ । यस गाउँपालिकामा धुली तथा लाफडी, काँडा, धलौन बजार क्षेत्र हरु रहेका छन् । सो बजार क्षेत्रमा गाउँपालिकाले बिभिन्न किसिमका होर्डिङ बोर्ड हरु लगाउन अनुमति दिइ बिज्ञापन कर लगाउन सक्छ । यस्ता क्षेत्रहरूमा विभिन्न विज्ञापन सामग्री राख्ने स्थानहरू रहेका र भविष्यमा अझ बढी वृद्धि हुँदै जाने सम्भावना रहेको हुनाले विज्ञापन कर शीर्षकमा आम्दानी बढ्न सक्ने संभावना रहेको छ । गाउँपालिकाको बजार क्षेत्रमा साना वोर्ड करिब १०० वटा, मझौला ५० वटा र ठूला साइजका बोर्ड करिब २० वटा स्थापना हुन सक्ने देखिन्छ ठुलोसाइजको बोर्डको करीब प्रति बोर्ड रू. १५००, मझौला खालको बोर्डको रू. १००० र साना बोर्डको रू. ५०० को दरले कर लगाई बिज्ञापन कर लिंदा करीब रू. १,३०,००० कर संकलन हुने र सो को ६०% ले हुन आउने रकम रू. ७८,००० रकम संकलन हुने अनुमान गरिएको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन स्थल तथा ब्यापारिक प्रयोजनका विज्ञापन सामग्रीहरूको लगत राखी सो को नियमन गर्ने र संकलन हुनसक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(च) कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको ब्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर

हालको अवस्थाः हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् गाउँपालिकाहरूले कृषि तथा पशु पंक्षीमा आधारीत व्यवसायिक कारोबारको अनुमती तथा त्यस्तो कारोबारमा कर लिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकाले यस शीर्षकमा हालसम्म राजश्व संकलन गरेको छैन ।

सम्भावनाः यस गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण अनुसार यस गा.पा.बाट करीब ५०० किलो पशु जन्य उत्पादनहरू छिमेकि जिल्लाहरू वा नजिक को स्थानीय तहमा निकाशी हुने उल्लेख । यसै गरी घ्यु, मह समेत निकासी हुने उल्लेख छ । यस अनुसार यस गाउँपालिकाले कृषि जन्य उत्पादनबाट करीब रू. ५०,००० राजश्व संकलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- गाउँपालिकाबाट हुने कृषि जन्य उत्पादनको निकासी सम्बन्धी अभिलेख संकलन गर्ने ।
- आय संकलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- गाउँपालिकाले कृषी उत्पादनको निर्यातमा लगाउने कर सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(छ) अन्य कर:

१. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै ब्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीबुटी, प्रचलित कानुन बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिका वस्तुको व्यवसायिक उपयोग गरेबापत गाउँपालिकाले जडीबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाउँपालिका जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक करको प्रचुर संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था उत्साहजनक रहेको देखिँदैन ।

करको सम्भावना: यस गाउँपालिकामा विशेष गरेर यार्सागुम्बा, वन लसून, घुच्ची च्याउ, भ्याकुर, निरमसी, पदमचाल, पाषणबेद, पाँचऔले, कटुकी, हर्रो/वर्रो जस्ता जडीबुटी उत्पादन हुने गरेका छन् । तसर्थ यहाँ व्यवसायीक किसिमले जडीबुटी संकलन तथा विक्री वितरण गर्ने पेशा व्यवसायीहरू समेत रहेका छन् । यहाँको बजार क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कवाडीवस्तु उत्पादन तथा बिक्री वितरण हुने भएता पनि यस्ता व्यवसायिहरू करको दायरामा आइसकेका छैनन् । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका वनमा जडीबुटी खेती प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुहरूको व्यवसायिक कारोबारका लागि बजार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी राजस्व वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

तालिका ११: जडीबूटीको विवरण

क्र.सं.	बस्तु	उत्पादन परीमाण (के.जी.)	करको दर (प्रती के.जी.)	संकलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	यार्सागुम्बा	६००	२०००	१२,००,०००
२	अन्य जडीबुटी	१०,०००	५	५०,०००
३	कवाडी	५०,०००	२	१,००,०००
			जम्मा	**१३,५०,०००**

यस टेबुलको आधारमा विश्लेषण गर्दा जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग कर असुली गर्दा रु. १३,५०,००० संकलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग करमा सुधार गर्नका लागि ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमका सबै व्यवसायलाई गाउँपालिकामा दर्ता गर्न लगाई त्यस्ता व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । करदाताहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि छिमेकी पालिकाहरूसँग समन्वय गरी करमा एकरूपमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । जडीबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार गर्ने व्यवसायीहरूको कारोवारको आधारमा कर निर्धारण गरी संकलन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२. सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आयकर

हालको अवस्थाः हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधन पश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्री बापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्यांक छैन ।

सम्भावनाः यस गाउँपालिकामा ६ वटा सामुदायिक वनहरु, ९ वटा कबुलियती वन, १ धार्मिक वन रहेका छन् । स्थानीय जनताहरु यी वनहरुवाट धाँस, दाउरा, स्याउला, सोतर, काठहरुको उपभोग गरिरहेका छन् । गाउँपालिका प्रोफईल अनुसार यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका विभिन्न सामुदायिक वनहरुर सरकारी वनहरुमा बिभिन्न जडीबुटीहरु पाइने गर्दछन् । जडिवुटीहरुका संरक्षण, सम्वर्द्धन र दिगो व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाको ध्यान पुग्न सकेमा यस भेगका वासिन्दाहरुको आयआर्जनमा अभिवृद्धि हुनका साथै गाउँपालिका समेत सम्पन्न हुनेमा कुनै शंका छैन । जडिवुटीवाट वार्षिक आम्दानी र राजश्व संकलनमा वारेमा कुनै तथ्याङ्क प्राप्त हुन सकेको छैन । यसै गरी गाउँपालिकामा रहेका सामुदयिक बन बाट बन पैदावारको रुपमा फर्निचरको लागी आवश्यक काठ समेत निकासी गर्दछ । यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वनहरुबाट बिक्री हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्यांक नभएकाले आगामी आ.व.मा गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकको निर्णय बमोजिम वन पैदावार बिक्री र काठ निर्यात कर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका ९ वटा सामुदायिक वनले बिक्री गरेका बन पैदावार बापत प्रती सामुदायिक बनले रू १०,००० को दरले वन पैदावार बापत स्थानीय तहलाई तिर्नुपर्ने रकम तिर्दा रू ९०,००० रकम संकलन हुने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु :

- गाउँपालिकामा रहेका सामुदायीक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख संकलन गर्ने ।

- सामुदायीक वन पैदाव बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्वीकृत गर्ने ।
- आय संकलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

३.३.२ गैरकर राजस्व

गाउँपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको एक प्रमुख स्रोतको रुपमा गैरकर राजस्व पनि हो । यस अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्रीबाट प्राप्त आय लगायतका स्रोतहरू महत्वपूर्ण रहेका छन् ।

(क) स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (क) मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको विक्री गाउँपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी आदिको बिक्री गर्न सक्ने र विक्री गरेर प्राप्त गरिएको रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिका क्षेत्रमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गरी गैरकर राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने संभावना भएता पनि वर्तमान अवस्थासम्म प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन । गाउँपालिकाले यस शीर्षक अन्तरगत हाल सम्म राजस्व संकलन गरेको छैन। निजी सम्पत्तिबाट साधारण निर्माणमुखी खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन् तथा उपयोगका लागि गाउँपालिकाले नै कार्यविधी तर्जुमा गरी इजाजत दिने र त्यसबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुर लगाउन सकिने कानुनी व्यवस्था रहको हुनाले निजि जमिनबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी राजस्व संकलनको व्यवस्था गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

करको संभावनाः यस गाउँपालिका स्थानीय पूर्वाधार विकासको प्रारम्भिक चरणमै रहेको हुनाले निर्माण सामग्रीहरूको अत्याधिक माग वृद्धि हुँदै जान सक्ने देखिन्छ । यहाँका नदी तथा खोलाहरू बाट र बनक्षेत्रबाट प्राकृतिक वस्तुहरूको उत्पादन र विक्री तथा उपयोगको प्रचुर संभावना रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिका भित्र वहने सेती नदी, रामु खोला, तरुनीगाड, लोकन्तेखोला, काँया खोला, जस्ता बाह्रै महिना वहने खोलाहरु यस क्षेत्रमा रहेका छन् । यी नदी खोला हरुमा केही मात्रामा बालुवा, ढुङ्गाको संभावना रहेको हुँदा यी क्षेत्रहरु बाट करीब रू. १,००,००० जति संकलन गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरुः गाउँपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरुको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने र हालै नेपाल सरकारले जारी गरेको ढुंगा गिट्टी बालुवा उत्खनन् तथा विक्री वितरण सम्वन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन्, व्यवस्थापन र बिक्री

वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनको मनसाय अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ख) बहाल बिटौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका भौतिक संरचनाको उपयोग वापत बहाल बिटौरी शुल्क लगाउन सकने व्यवस्था गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाको गाउँ क्षेत्रको सडकको दायाँबायाँ तथा गाउँपालिका भित्रका बजार क्षेत्रमा घरटहराहरू अस्थायी रूपमा बसोबास गरी विभिन्न व्यापार, व्यवसाय तथा जिविकोपार्जनका गतिविधीहरू गरिरहेको अनुमान गरिएको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को दफा १० मा अनुसुची ९ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण रेखदेख वा सञ्चालन गरेका हाटबजार वा पसलमा वा सरकारी जग्गाहरूमा बनेका संरचनाहरूको उपयोग बापत बहाल बिटौरी शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिने उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षकमा गाउँपालिकाले हाल सम्म शुल्क असुल गरेको छैन ।

शुल्कको संभावनाः गाउँपालिकाभित्रका अधिकांश वडाहरूमा सार्वजनिक जग्गा रहेको देखिन्छ । यी जग्गाहरू चरन, पुजापाठ, खेलकुद अन्न उत्पादन तथा घाँसे मैदानका रुपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यहाँ गाउँपालिकाले बिभिन्न हाट बजारहरू संचालन गरी बहाल बिटौरी शुल्क ऊठाउन सक्छ । यसरी सबै तथ्याङ्क हरू अपडेट गरी आगामी बर्ष यस बिषयमा करिब रू. ५०,००० संकलन गर्न सक्ने संभावना देखिन्छ । गाउँपालिकाभित्र सडकको दायाँ र बायाँ निर्माण भएका कतिपय संरचनाहरू सडक विस्तारसँगै भत्काउनुपर्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् भने बाँकी संरचनाहरू र अन्य सार्वजनिक जग्गामा बनेका घरटहरा लगायतका संरचनाहरूलाई स्थानीय कर अर्थात बहाल बिटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउनुपर्ने हुनाले सरकारी जग्गामा निर्माण भएका यस्ता संरचनाहरूको पहिचान, लगत तयार पारी गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरिए बमोजिमो दर कायम गरी राजस्व असुली गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिकाभित्र रहेका सडक अधिकार भित्रका सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको खोजीगरी लगत तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । बहाल बिटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरुको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ । सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामीत्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध सम्बन्धित गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने भएकोले उक्त पालिका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरुको खोजीगरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले गाउँपालिकाले सर्बप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट,

बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो बमोजिम राजस्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ग) नक्शापास दस्तुरः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २७ मा गाउँपालिकाबाट नक्शापास नगराई भवन निर्माण गर्न नहुने व्यवस्था गरिएको छ । यस ऐनको दफा ३३(४) मा भवन निर्माण गर्न अनुमती दिँदा लाग्ने दस्तुर गाउँपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७८ को अनुसुची १२ मा बिभिन्न सेवा शुल्क अन्तर्गत नक्शापास दस्तुर निर्धारण गरिएको छ । गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा नक्शापास सम्बन्धी ब्यवस्थागरेतापनि हाल सम्म यो शीर्षकमा पालिकाले कुनै राजस्व उठाएको छैन ।

दस्तुरको संभावनाः गाउँपालिका भित्र विस्तारै बजारीकरण हुँदै गएको कारण आगामी दिनहरूमा पक्की घरहरू निर्माण हुँदै जाने संभावना बढ्दै गैरहेको छ । अब नयाँ बन्ने संरचनाहरू राष्ट्रिय भवन मापदण्ड तथा गाउँपालिकाको आफ्नै भवन मापदण्ड तयार पारी सोही बमोजिम नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब बन्ने संरचनाहरूका लागि नक्शापास अनिवार्य गराई सो कार्यका लागि प्राविधीक सेवा उपलब्ध गराए बापत शुल्क निर्धारण गर्दा राजस्व वृद्धि हुने संभावना देखिन्छ । पहिलेनै बनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजस्व संकलन हुने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको बस्तुगत बिबरण अनुसार यस गा.पा. मा रहेका ३७१ वटा घरको अभिलेखिकरण गर्दा प्रती घर रू २०० को दरले कर उठाउँदा रू. ७४,२०० उठ्न सक्ने देखिन्छ। यसै गरी नयाँ घर बन्दा नक्शा पास , निर्माण सम्पन्न प्रमाण आदी बाफत यस शीर्षकमा राजश्व अझ बढी संकलन हुन सक्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिकाले आफ्नै भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी त्यसले व्यवस्था गरेबमोजिम अब निर्माण हुने र निर्माण भैसकेका संरचना सम्बन्धि व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने, र नक्शापास मापदण्ड बन्नु पूर्व निर्माण भएका घरहरूको अभिलेखीकरणका लागि दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(घ) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुरः

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा स्वामीत्व हस्तान्तरण गर्दा घरजग्गा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा ब्यवस्था भए बमोजिमको असुल गरिएको राजस्वको ६०% रकम प्राप्त गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले यस्तो स्वामीत्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेतापनि संघीय सरकारको मातहतमा रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख हस्तान्तरण भइनसकेको र गाउँपालिकामा जनशक्ति पर्याप्त नरहेकोले हालसम्म पनि जिल्ला मालपोत

कार्यालयले नै तोकिएको दस्तुर असुलउपर गरी असुल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको दर निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्यांकन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले वार्षिक रुपमा गरेको न्यूनतम मूल्यांकन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । गाउँपालिकाले यस्तो मूल्यांकन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो गाउँपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

सम्भावना : जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत तोकी सोहि बमोजिम न्यूनतम थैली कायम गरी कर संकलीत गरेमा वार्षिक रु ५०,००० सम्म संकलन हुन सक्ने संभावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु: गाउँपालिकाले मूल्यांकन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो क्षेत्रको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ । जग्गा जमीनको घर रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाले जग्गाको प्रचलित भाउ समेत सिफारिश गर्ने प्रणाली स्थापित गर्न सकिएमा यसरी जग्गाको न्यूनतम मूल्य फरक परेर राजस्वमा आउने कमीलाई व्यवस्थित गर्न सरल पर्ने देखिन्छ ।

(ङ). सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११(२) घ(७) मा गाउँपालिकाले प्रचलित कानुन बमोजिम गर्ने सिफारिश तथा दफा १२ को (ङ) मा वडाले गर्ने सिफारिश तथा प्रमाणितगरे बापत गाउँपालिकाले दस्तुर प्राप्त गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्था: आर्थिक ऐन मार्फत् गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर संकलन गर्दै आएको छ । आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत दफा १३ (अनुसूचि–१२) मा विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न किसिमका शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण गरेको छ ।

सम्भावना: यो गाउँपालिकाको आम्दानीको एक मुख्य र भरपर्दो स्रोत हो । यस विषय अन्तर्गत कुल आम्दानीको तथ्यांक उपलब्ध भए पनि के कति पटकको सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरबाट उक्त आम्दानी भएको हो भन्ने तथ्यांक उपलब्ध नहुँदा यस वर्षको बाँकी समयमा यस शीर्षकमा के कति आम्दानी हुन सक्छ भन्ने अनुमान गर्न कठिन छ । यस गाउँपालिकाको कार्यालय तथा सबै वडा कार्यालयहरूबाट वार्षिक गाउँपालिका बस्तुगत विवरण २०७५ अनुसार करिव २२६ वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने उल्लेख गरिएको छ । सोही लाइ आधार मान्दा वर्तमान दर अनुसार वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु १,०४,६०० आय संकलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका १२: सिफारिश तथा प्रमाणित सम्बन्धी विवरण

सिफारिसको प्रकार	सङ्ख्या	सिफारिस दर	संभावित संकलन रकम (रू)
नागरिकता सिफारिस	१५	१००	१५००
नाता प्रमाणित लगाएत	६	१००	६००
अन्य सिफारिस	२०५	५००	१०२५००
	२२६	.....	**१,०४,६००**

स्रोत: गाउँपालिका बस्तुगत विवरण २०७५

सुधारका पक्षहरू:

- शीर्षक अनुसार सिफारिस तथा दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्वन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडावाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- वडा कार्यालयहरुको कर संकलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरुलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्किङ्ग गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

(च). व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क

हालको अवस्था : यस गाउँपालिकाले व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) गरे वापत कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट शुल्क तथा दस्तुर संकलन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनले सेवा शुल्क वापत दफा १३ (अनुसूचि–१२) मा विभिन्न शीर्षकमा दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क रु.१०० निर्धारण भएको देखिन्छ ।

सम्भावना: व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क गाउँपालिकाको न्यून तर प्राय: हरेक वर्ष आय हुने शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ । अत: आउँदा दिनमा पञ्जिकरण व्यबस्थित गरी बिलम्म शुल्क संकलन गर्न सक्नेछ । गाउँपालिकाको प्रोफाइल २०७४ यस गाउँपालिका आ.ब.२०७३-७४ मा जम्मा

३२५ वटा व्यक्तिगत घटना दर्ता भएको उल्लेख छ । सोही तथ्याङ्कलाई आधारमानी कुल व्यक्तिगत घटना संख्याको ६०% अथवा २६२ वटा घटना दर्ता गर्नुपर्ने अनुमान गर्दा व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क बापत रु. १००/५० तिर्दा बार्षीक रु. २६,१०० सम्म संकलन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

तालिका १३: व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शूल्क सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	जम्मा दर्ता संख्या	बिलम्ब हुन सक्ने अनुमानित संख्या	दर	जम्मा
१.	जन्म दर्ता	३०८	१८५	१००	१८५००
२.	मृत्यु दर्ता	१२	८	५०	४००
३.	सम्बन्ध बिच्छेद	०	०	०	०
४.	बसाईसराई	०	६६	१००	६६००
५.	बिबाह दर्ता	५	३	२००	६००
जम्मा		**३२५**	**२६२**	.....	**२६,१००**

स्रोत: गाउँपालिका बस्तुगत विवरण, २०७५

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु: गाउँपालिकाको कार्यपालिका बैठकमा पास गरेको दररेटमा व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क रु.१०० निर्धारण भएको देखिएकोले घटना घटेको ३५ दिन भित्रै घटना दर्ता गर्न प्रोत्साहित गर्नका लागि उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसका साथै गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना विशेष गरेर जन्मदर्ता गर्नको लागि प्रत्येक वडामा अभियानको रुपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी सबै बालबालिकाको राज्यबाट पाउने सुविधा र जन्मदर्ता हुन पाउने अधिकारको संरक्षण समेत गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्कबाट प्राप्त आयको उचित रुपमा लेखा राख्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विलम्ब शुल्कमा विशेष व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

(छ) व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क:

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) ञ (६) मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमती, नविकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । सहकारी ऐन २०७४ ले सहकारीको दर्ता तथा नविकरण गर्ने अधिकार पनि गाउँपालिकालाई दिएको छ ।

विद्यमान अवस्था: यस गाउँपालिकामा व्यापारिक फर्म ,सहकारी तथा होटेल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी तथ्याङ्क नभएको हुँदा कती व्यवसाय दर्ता भइ सञ्चालनमा रहेका छन् अनुमान गर्न सकिदैन ।

शुल्कको संभावना: क गाउँपालिकाको बस्तुगत बिबरण अनुसार यस गाउँपालिकामा ५२ ओटा ब्यापारीक संस्था रहेको देखिन्छ। यसरी गाउँपालिकाको बस्तुगत बिबरण अनुसार यी सबै ब्यापारीक संस्था दर्ता हुन बाँकि रहेको देखिन्छ । यसरी ५२ वटा ब्यापारीक संस्था दर्ता गर्दा

औसत रू . ५०० को दरले दर्ता शुल्क लिंदा करिब रू २६,००० र दर्ता भएकाको नविकरण गर्दा औसत रू. २५० को दरले करिब रू. ५,००० गरी व्यवसाय रजिष्ट्रेशन तथा दर्ता शुल्क बाट रू. २६,५०० संकलन हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । यसै गरी नयाँ थपिने निर्माण जन्य व्यवसाय लगाएत अन्य व्यवसाय दर्ता गर्दा जम्मा व्यवसाय दर्ता शुल्क अनुमानित भन्दा अझ बढी उठ्न सक्ने संभावना रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्म, उद्योग, सहकारी तथा अन्य संघसंस्थाहरूको दर्ता तथा नविकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने अनुमति तथा दर्ता नगरी सञ्चालनमा रहेका फर्म तथा संस्थाहरूलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको ब्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- साना र मझौला ब्यवसायहरुको तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्ने ।
- व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर अध्यावधिक गर्दै जाने ।
- नयाँ व्यवसाय वा कारोबार संचालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनु मति प्रमाणपत्र अनिवार्य गरी अनुमति नलिई सञ्चालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमतिका लागी छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।
- आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने ।
- 'घ' बर्गको निर्माण व्यवसायी ईजाजत पत्र सबन्धी कार्यबिधी बनाइ गाउँसभा बाट स्विकृत गरी लागु गर्ने ।

(ज) सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय :

हालको अवस्थाः स्थानीय शासन संचालन ऐन बमोजिम गाउँपालिका/नगरपालिकाले उपकरण सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरि स्काभेटर, ट्रिपर ,ट्राक्टर, प्रोजेक्टर लगाएत अन्य मेसिन भाडामा लगाई आम्दानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । विद्यमान भौतिक स्रोतहरूको प्रयोगको दर रेट आर्थिक ऐनमा तोकि कार्यविधि तयार गरेर आफै दर रेट निर्धारण गर्न सक्छ । यस गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका मेसिन र भौतिक सम्पत्तिहरू बहालमा परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

सम्भावनाः गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका भौतिक सम्पत्तिहरूको बहाल परिचालन सम्बन्धमा आवश्यक तथ्याङ्कको आधार नभएकाले आगामी आ.व.मा देहाय अनुसार आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गरिएको छैन ।

सुधारका पक्षहरूः

- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने भौतिक सम्पत्तिहरूको विवरण तयार गरी सम्पत्तिको बहाल रकमको दर निर्धारण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका मेशिन आदिहरू को मर्मत स्याहार गरी सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधी तर्जुमा गरी कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधीमा उल्लिखित शर्तहरू पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने ।

(झ) अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)

हालको अवस्थाः गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र गरिने कुनै पनी आर्थिक कृयाकलाप वा कारोबार गर्न अनुमाति दर्ता बाफत कर लिन सकदछ। भेडा वाखा पालन र जडिवुटीको संकलन र विक्रि वितरणवाट हुने आम्दानी नै यस गाउँपालिकाका वासिन्दाहरुको लागि मुख्य आम्दानीको स्रोत हो । गाउँपालिकाले बिगत देखिनै यस क्षेत्र भित्र यार्सागुम्बा तथा अन्य जडिबुटी संकलन गर्न आउने व्यक्ती हरुलाई इजाजत दिए बाफत कर लिंदै आएको छ ।

शुल्कको सम्भावनाः यस गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख आय स्रोतको रुपमा यार्सागुम्बा संकलक बाट अनुमती (ईजाजत) दिए वाफत उठ्ने रकम पनि हो। यस गाउँपालिकामा वार्षिक रुपमा करीब १७०० जना यार्सागुम्बा तथा अन्य जडिबुटी संकलन गर्न आउने अनुमान गर्न सकिन्छ। गाउँपालिकाले तोकेको दर रेट अनुसार जडिबुटी संकलन अनुमति मार्फत यस गाउँपालिकाले वार्षिक रू ७,२५,००० आम्दानी गर्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

क्र.सं	ईजाजत बिबरण	अनुमानित संख्या	शुल्क दर	वार्षिक संकलन हुन सक्ने रकम (रू.)
१	यार्सागुम्बा संकलन (गा.पा)	५००	३००	१५००००
२	यार्सागुम्बा संकलन (छिमेकी गा.पा)	४००	५००	२०००००
३	यार्सागुम्बा संकलन (अन्य जिल्ला)	३००	१०००	३०००००
४	अन्य जडिवुटीको संकलन	५००	१५०	७५०००
जम्मा				**७२५०००**

सुधारका पक्षहरूः

- शीर्षक अनुसार इजाजत दस्तुरहरूको छुट्टाछुट्टै अभिलेख राख्ने ।
- इजाजत दिनु पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- इजाजत नलिइ जडिबुटी संकलन गर्न नदिने ।
- वडावाट संकलित दस्तुरहरू शीर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।

- वडा कार्यालयहरुको कर संकलनलाई पनि कम्प्युटर सफ्टवेयरमा आधारित बनाउने ।
- वडा कार्यालयहरुलाई गाउँपालिका कार्यालयसँग कम्प्युटर नेटवर्किङ्ग गरी अध्यावधि हुने व्यवस्था मिलाउने

(ञ) अन्य सेवा शुल्कः (फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क, पर्यटक प्रवेश शुल्क, स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, एम्बुलेन्स सेवा शुल्क, अन्य सेवा शुल्क)

हालको अवस्थाः कार्यालयले लिने टिकट , बोल पत्र फाराम बिक्रिको रकम, निबेदन दस्तुर, नो अब्जेक्सन सर्टिफिकेट, व्यवसायीक प्रमाण पत्र जारी आदि रकम हरु यस शीर्षक अन्तरगत पर्दछ । यसै गरी फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क, पर्यटन प्रवेश शुल्क समेत यसै शीर्षक अन्तरगत पर्दछ । यस गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा पर्यटन प्रवेश शुल्क निर्धारण गरेता पनि अन्य गाउँपालिकाले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएको सेवामा सेवाग्राहीबाट शुल्क लगाइनेउल्लेख गरिएको छैन ।

शुल्कको सम्भावना : गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवाहरु (पशुपन्छी तथा बोका सरसफाई सेवा, पशु पन्छी स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति शुल्क, गाउँपालिकाले निर्माण गरेको भौतिक पूर्वाधार उपयोग शुल्क आदि) बाट सेवा शुल्क आय गर्ने तथा सेवाहरु थप गर्दै सेवा शुल्कमा पनि बृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । सेवा शुल्क सेवा दिए वापत लिइने भएकाले स्थानीय वासिन्दा सेवा लिएर शुल्क दिन तत्पर हुने गर्दछन् ।

यस गाउँपालिकामा रहेका ताल, उच्च पहाडी भूभाग, प्रचलित मन्दिर यहाँका प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण छ । विभिन्न मठ मन्दिर र त्यसले स्थापित गरेका कतिपय एतिहासिक किम्वदन्तीहरुले समेत प्रर्यटकीय सम्भावना बोकेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा को दफा १४ तथा अनुसूची १३ मा यस गाउँपालिकाका बिभिन्न पर्यटकीय क्षेत्रमा घुम्न आउने बाह्य तथा आन्तरीक पर्यटन को लागी प्रवेश शुल्क लिने ब्यवस्था गर्ने उल्लेख गरेता पनी हाल सम्म यसको दर निर्धारण गरेको छैन ।

यस गाउँपालिकामा १४ वटा धार्मिक/एतिहासिक/पुरातात्विक महत्व बोकेका सार्वजनिक स्थलहरु रहेका छन् । यि धार्मिक/एतिहासिक/पुरातात्विक स्थलहरु यस गाउँपालिकाका आर्थिक उपार्जनका सम्भावित श्रोतहरु हुन् । यसको व्यवस्थापन, प्रचारप्रसार गर्न आवश्यक छ । यहाँको साईपाल हिमाल, जिमा तपवोन, वलौडी झरना (सेती झरना), नौमूल हिमाल, लाँगा मन्दिर, निलखटी ताल, भेडा राख्ना गुफा (धाउखार),साईपालका पाटनहरु (माझाको वस ढुडगो, राईढुगाको ल्यान्टर आदि) प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूहरू हुन् । यी पर्यटकीय स्थलहरू निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको हुँदा पर्यटन प्रवेश शुल्क लिन सकिने सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकामा निम्नअनुसारका सम्भाव्य चारवटा पर्यटकीय स्थलका रुपमा वार्षिक औसत कुल २५०० पर्यटक देशका विभिन्न जिल्लाहरूबाट आउने अनुमान गरिएको छ । यसबाट प्रती पर्यटक रू ५० को दरले पर्यटन प्रवेश शुल्क ऊठाउँदा करीब रू १,२५,००० संकलन हुन सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र फोहोरमैला व्यवस्थापनको उपयुक्त प्रबन्ध भएको छैन् । जनसंख्याको बृद्धि, बढदो औद्योगिकीकरणका कारण फोहोरमैला निष्काशनमा पनि बृद्धि हुने र त्यसले समग्र

पर्यावरणमा पनि असर गर्न सक्ने भएकोले घरबाट निष्काषित हुने कुहिने तथा नकुहिने फोहोरहरु साथै औद्योगिकजन्य फोहोरको व्यवस्थापन गर्न जरुरी देखिएको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाको भूगोलको आधारमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने भएकोले गाउँपालिकाले तयार गरेको गुरु योजनाको कार्यान्वयन गर्दै आवश्यकता अनुसार थप अध्ययन तथा विश्लेषण गर्दै अगाडी बढ्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि संघीय तथा प्रदेश सरकारले समेत सहयोग प्राप्त गर्न पहल र सहजीकरण गर्ने र निजीक्षेत्रसंग हातेमालो गर्दै जानु उपयुक्त हुन्छ । गाउँपालिकाले पर्यटन पूर्वाधार विकासमा सहकार्य तथा सहजीकरण गर्ने र प्रवर्द्धन गरी स्थानीय रोजगारी सिर्जनाका लागि पहल गर्नुपर्ने तथा शुल्क दोहोरो नपर्ने कुराको सुनिश्चित गर्न सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक समन्वय तथा छलफल गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसैगरी यस गाउँपालिकाले स्थानीय वासिन्दालाई आवश्यक सेवाहरु पहिचान गरी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने, निर्मित तथा निर्माण हुने स्थानीय पूर्वाधार उपयोग वापत सेवा शुल्कको दर निर्धारण, स्वीकृति, सेवा शुल्क संकलन गर्ने विधी निर्धारण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसै गरी यस गाउँपालिका पर्यटन आकर्षण केन्द्रकोरुपमा बिकसित हुन सक्ने भएको हुँदा गाउँपालिकाले तुरुन्त फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागि डम्पिङ साइट निर्माण गरी पोहरमैला ब्यवस्थापन शुल्क उठाउन सक्छ ।

- फोहरमैला ब्यवस्थापनको लागी डम्पिङ् साईट को संभाब्य स्थलको खोजि गरी डम्पिङ् साइट निर्माण गर्ने ।
- बिभिन्न किसिमका सेवा बाफत लिने शुल्कको दर आर्थिक ऐनमा ब्यवस्था गर्ने ।
- तथ्याङ्क संकलन तथा रेकर्ड राख्ने प्रकृया ब्यवस्थित गर्ने ।
- पर्यटन पूर्वाधारको बिकाश गर्ने ।

तालिका १४: गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन	छ		छ	शुल्क लिएको छैन ।
२	स्थानीय खानेपानी	छ			
३	बिजुली	-			
४	धारा	-			
५	अतिथि गृह	-			
६	धर्मशाला	छ			शुल्क नलिएको
७	पुस्तकालय	-			
८	सभागृह	-			

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ/छैन)	हालको अवस्था (आय)
९	ढल निकास	छ			शुल्क नलिएको
१०	सडक बत्ति	छ			शुल्क नलिएको
११	सार्वजनीक शौचालय	छ			शुल्क नलिएको
१२	पार्क	-			
१३	पौडी पोखरी	-			
१४	व्यायमशाला	-			
१५	पर्यटकिय स्थल	छ			शुल्क नलिएको
१६	हाट बजार	-			
१७	पशु बधशाला	-			
१८	शवदाह गृह	-			
१९	बसपार्क	छ			
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र	छ			शुल्क नलिएको
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित	छ			शुल्क लिएको
२२	दर्ता, अनुमाति, नविकरण दस्तुर	छ			शुल्क लिएको
२३	मूल्यांकन सेवा शुल्क	छ			शुल्क लिएको
२४	नक्सापास	छ			शुल्क लिएको
	अन्य				
	जम्मा				

समग्रमा यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका विभिन्न शीर्षकहरूमा थप स्रोतसाधन परिचालन हुने संभावना रहेकोले आगामी वर्षहरूमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम स्थानीय स्तरमा छरिएर रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई एकिकृत रूपमा व्यवस्थित गरी रोजगारीका थप अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने छ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका विपन्न महिला, बालबालिका, दलित तथा अन्य सिमान्तकृत समुदायको जीवनस्तर सुधारमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्ने छ ।

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन हेर्दा एकिकृत सम्पत्ती करको रूपमा मालपोत कर र सम्पत्ती कर लाइ लिइ सोहि अनुसार करको दर निर्धारण गरेको देखिन्छ। यस सन्दर्भमा माथि परिच्छेद ३.१ मा उल्लेख भए बमोजिम समपत्ती करको लागि घर र घरले चर्चेको ज्गगाको मुल्याङ्कन गरी तथा मालपोत कर बाँकी अन्य जग्गामा लगाउन उपयुक्त हुने देखिन्छ। यसै गरी आर्थिक ऐनमा सवारी कर उल्लेख छ। यस सम्बन्धमा गाउँपालिको साना सवारी साधनमा (अटो रिक्सा, ई-रिक्सा, टाँगा) मात्र कर लगाउने अधिकरा रहेकोहुँदा सोही बमोजिम सवारी करको दर निर्धारण गर्नु पर्ने हुन्छ। यसै गरी पर्यटन शुल्क समेत सम्बन्धित राष्ट्रिय निकुञ्ज ले लगाउने हुँदा गाउँपालिकाले पर्यटन प्रवेश शुल्कमात्र लगाउन सक्दछ ।

प्राय गाउँपालिकाको विविध शीर्षकमा रकम धेरै जम्मा भएको देखिदा गाउँपालिकाले स्थानीय सरकार संचालन ऐन लगाएत अन्य ऐनको अधिनमा रहि महालेखा नियन्त्रक को कर्यालयले आर्थिक कारोबारको लागी बनाएको **"एकिकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र ब्याख्या, २०७४ (दोस्रो परिमार्जन)**" मा उल्लेख भए अनुसार शीर्षकगत रकम छुट्टाएर राजश्व रकम को तथ्याङ्क संकलन गर्ने परिपाटिको विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद चार: आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता र संकलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई संक्षिप्त रूपमा व्याख्या गरिएको छ । यसबाट गाउँपालिकाको आय संकलनको लागी संस्थागत क्षमतामा सुधारका लागी गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धि संस्थागत संरचना

आन्तरिक राजस्वलाई प्रभावकारी रुपमा संकलन गर्ने भूमिका राजस्व प्रशासनको हुन्छ । अधिकांश निकायहरुमा खर्च गर्ने विषय प्राथमिकतामा पर्ने तथा आम्दानी गर्ने विषय ओझेल पर्नाले खर्च आवश्यकता र सोको लागी आवश्यक सम्भाव्य स्रोत पनि नजुट्ने स्थिति सिर्जना हुन जान्छ । यहाँ साईपाल गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व सम्बन्धी संस्थगत क्षमता विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१.१ राजस्व परामर्श समिति

गाउँपालिकामा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ अनुसार गाउँपालिका उपाध्यक्ष संयोजकत्वमा राजस्व सम्बन्धि परामर्शका लागी सात सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरिएको छ ।

तालिका १५: राजस्व परामर्श समितिको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	डोल्मा तामाङ	उपाध्यक्ष	संयोजक
२.		प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३.	मनिषा बोहरा	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
४.	बिमला बोहरा	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	सन्तोष डडाल		
६	प्रतिनीधि उद्योग वाणिज्य संघ	उद्योग वाणिज्य संघ, बझाङ	सदस्य
७	प्रतिनीधि धरेलु तथा साना उद्योग	घरेलु तथा साना उद्योग ,बझाङ	सदस्य
८	पवन प्रकाश भट्टराई	लेखा शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८

यस समितिले राजस्व सम्बन्धि नीति तथा कानुनको तर्जुमा गर्ने, संशोधन तथा परिमार्जन गर्ने राजस्वका स्रोत, दायरा र दरसमेतको विश्लेषण गरी नयाँ दरका लागी गाउँपालिकामा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ । यस राजस्व परामर्स समितिको बैठक वर्षमा ५ पटक बस्ने

गरेको छ ।

४.१.२ गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन:

यस गाउँपालिकाको संगठन संरचनामा राजस्व प्रशासन छैन । अत: यसमा स्थायी दरबन्दी नरहेकोले प्राविधीकहरूले बिशेष गरी सहायक चौथोहरूले काम गरिरहेका छन् । राजस्वमा काम गर्न कम्प्युटर लगायत भौतिक साधनहरुको व्यवस्था गरीएको छ । राजस्व प्रशासनमा कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता छ । यसै गरी फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु- टेबल-१, कुर्सी-२, प्रिन्टर-१, ल्यापटप-१, डेक्सटप-१ छ । राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयरको रुपमा **स्थानीय सञ्चित कोष व्यवस्थापन प्रणाली (SUTRA)** को प्रयोग गर्ने गरिएको छ । कप्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग छैन । साधारण रसिद प्रयोग गर्ने गरीएको छ ।

तालिका १६: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१.	पवन प्रकाश भट्टराई	लेखा शाखा प्रमुख	(राजस्व हेर्ने)
२.	मोती राज कपाडी	प्रशासन सहायक	(राजस्व हेर्ने)

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८

गाउँपालिकाको चालु बजेट मार्फत पनि राजस्व प्रशासनलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउने निति लिइएको छ । यसका लागी जनशक्ति व्यवस्थापन राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्व सम्बन्धि कार्ययोजना तर्जुमा करदताहरूको पहिचान, कर तथा गैरकरका स्रोतहरूको पहिचान गरी करको दायरा बढाउने, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक गर्ने जस्ता विषयलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ । वडास्तरमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजस्व संकलन कार्यमा परिचालन गर्नुका साथै कम्प्युटर सफ्टवेयरसहित भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका तथा वडास्तरमा कार्यरत राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई राजस्व परिचालन सम्बन्धि अभिमुखीकरण तालिम महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

४.२ राजस्व परिचालन सम्बन्धि नीति

यस साईपाल गाउँपालिकाले आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा लिएका नीतिहरू निम्न बमोजिम छन्:

- आन्तरिक आयका क्षेत्रहरू पहिचान र परिचालन गरी आन्तरिक आयलाई क्रमश: बढवा दिदै लगिनेछ ।
- राजस्वका थप क्षेत्र पहिचान गरी राजस्व बृद्धि गर्ने नीति लिइनेछ । गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना तयार गरी लागु गरिनेछ ।

- गाउँपालिका भित्र संचालनमा रहेका सवारी साधन तथा अन्य साधनहरुको दर्ता प्रक्रिया अगाडी बढाई राजस्व बृद्धी गरिनेछ ।
- आन्तरिक आयमा बृद्धि गर्नको लागी व्यवसाय कर, प्राकृतिक स्रोत उपयोग कर लगायतका अन्य कर असुगलमा विशेष जोड दिइनेछ ।
- राजस्व संकलन तथा करदाताको अभिलेख ब्यवस्थित बनाईनेछ साथै उत्कृष्ठ करदाताको सम्मान गरिने निती लिंदै कर निति वातावरण व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- गाउँपालिकाले लिउदै आएको राजस्व दरमा समायानुकुल समायोजन गरिनेछ ।
- राजस्व संकलन गराउन राजस्व सचेतना अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका उत्कृष्ट करदातालाई पुरस्कृत गर्दै आन्तरिक आय प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरु लागु गरिनेछ । महिला, विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायलाई करमा छुट तथा प्रोत्साहन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- यस गाउँपालिकाले कर प्रणालीलाई सवल, सक्षम र प्रभावकारी तुल्याउन करको दायरा आवद्ध नभएका सबै व्यवसायीहरुलाई करको दायरामा ल्याउने, सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), नक्सा पास असुलीका लागी कडा नीति अवलम्बन गरिने र घरबहाल करलाई स्वयम्घोषणाको नीति अवलम्बन गर्दै गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी बृद्धि गरिनेछ ।
- गाउँपालिकाको राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखालाई सुदृढ र सक्षम बनाइनेछ ।
- गाउँपालिकाको राजस्व अभिबृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन स्थानीय उद्योगी, व्यापारी (उद्योग वाणिज्य संघ) सँग समन्वय गरिनेछ ।

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	**हालको अवस्था**	**नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु**
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?	छैन	संगठन संरचनामा राख्नु पर्ने
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपुर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	प्रसासन सहायक	दरबन्दि थप गर्नु पर्ने
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागी कार्यविवरण छ की छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?	छ	
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	स्थान- छ कम्प्युटर आदि छ ।	टेलिफोन तथा यातायातको साधन छैन मसलन्द पनि पर्यात छैन ।

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
सूचना प्रविधीको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)	छैन ।	यस गा.पा. मा इन्टरनेटको सुविधा नभएको सफ्टवेयरको आवश्यकता
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागी के गरिएको छ ?	केही गरिएको छैन ।	समय समय मा क्षमता बिकास तालिम को व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
राजस्व परिचालनका लागी वडा लाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?	व्यक्तिगत घटना दर्ता	थप राजस्व संकलन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि	करदाता संख्या स्पष्ट छैन, अभिलेख ब्यवस्थित छैन ।	सफ्टवेयरको आवश्यकता
गाँउ/नगरपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	विवरण अद्यावदिक छ । प्रयोगमै छन् ।	थप संरचनालाई ब्यवस्थितगरी परीचालन गर्नू पर्ने ।
कर निर्धारणको लागी सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्यांकन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ?मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?	छैन	करदाता हरुको अभिलेख राखि समय सापेक्ष बनाउने
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागी कस्तो नीति लिईएको छ ?	▪ समयमै रकम दाखिला नहुने ▪ व्यवसाय कर समयमै नतिर्ने ▪ कतिपय दायरामा लिन नसकिएको	
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?	छ	व्यवस्था भए पनि कार्यान्वयनमा नरहेको तथा आर्थिक ऐनमा नै व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?	कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार	
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने	बजेट बकतब्य सुचना टाँस	स्थानीय रेडियो, पत्रपत्रिका तथा थप

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?		सुचना प्रणालीको व्यवस्थापन गर्ने।
गाँउ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?	व्यवस्था छ । कार्यालय प्रमुख समक्ष निवेदन ।	जनचेतना गर्नुपर्ने
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?	परामर्श समितिले हेर्ने कार्यालय प्रमुखले हेर्ने	प्रभावकारी अनुगमनको व्यवस्था गर्ने ।
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?	छैन	
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साईट आदि)	बजेट बकतब्य सुचना टाँस	सबैको पहुँच हुने ठाउँमा होडिङ बोर्ड राख्ने
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?	उद्योग वाणिज्य संघ, घरेलु	
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)	आ.व.२०७७/७८ मा तीन (३) वटा बैठक	बैठक नियमित हुनु पर्ने
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?	ठिकै छ ।	जन चेतना फैलाउने
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?	राम्रो नै छ ।	
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	ठिकै छ ।	
गाँउ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	छ । समन्वय समिति सार्वजनिक सुनुवाई	
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?	छ	वेरुजु सम्परिक्षण लाई थप प्रभाबकारी बनाउनुपर्ने

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण ,२०७८ तथा नगर आर्थिक ऐन,२०७८

स्थानीय जनता जगरूक नहुँदा वा जानकार नहुँदा सबै करदाता हरुले समयमै कर नबुझाउने तथा कर आवश्यक काम पर्दा मात्र राजस्व बुझाउने चलन रहेको छ । यसकालागी ब्यापक मात्रमा जनचेतना तथा प्रचार प्रसार को कार्यक्रम हरू संचालन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनः

गाउँपालिकाको विगतका वर्षहरूको आयको यथार्थ विवरणहरू र चालु आ.व. को राजस्वका प्रस्तावित तथ्याङ्कलाई तालिका ४-३ मा प्रस्तुत गरिएको छ । आ.व. २०७३/०७४, २०७४/०७५ र २०७५/०७६ को आयको अध्ययन गर्दा उक्त वर्षहरूमा गाउँपालिकाको आयका प्रमुख स्रोतहरू घरबहाल, दर्ता, सिफारिश, नवीकरण,प्रशासनिक दण्ड, जरीवाना शुल्क आदीमा आधारित भएको देखिन्छ ।

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतका कानुनले प्रदान गरेका वित्तीय अधिकार अनुसार राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउन योजनाबद्ध प्रयासको जरुरत पर्दछ । गाउँपालिकासँग सम्बन्धित यस्ता केही महत्वपूर्ण सवालहरू छन् जुन प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागी गाउँपालिकाले सम्बोधन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(क) राजस्व प्रशासनका लागी उपयुक्त संगठन निर्माण तथा क्षमता विकास

यस गाउँपालिकामा राजस्व सम्बन्धि कार्यका लागी कम्प्युटर अपरेटर तथा सहायक चौथो पदका कर्मचारीहरूलाई जिम्मेवारी दिइएको भएतापनि छुट्टै राजस्व शाखाको व्यवस्था भएको देखिँदैन । कर्मचारीहरूको विद्यमान अवस्थाबाट कार्यबोझका आधारमा विभिन्न शाखा, उपशाखा तथा इकाइहरूको लागी आवश्यक कर्मचारीहरूको व्यवस्था गरी क्षमता अभिबृद्धि सम्बन्धि तालिमको अवसर उपलब्ध गरउनु पर्ने देखिन्छ ।

(ख) तथ्याङ्क संकलन तथा नियमित अद्यावधिकरण प्रणालीको विकास

गाउँपालिकामा विभिन्न सम्पत्ति कर, भूमिकर, व्यवसाय कर तथा अन्य कर, शुल्क तथा दस्तुर बुझाउने करदाताहरूको संस्थाको यकिन तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको हुँदा सबै किसिमका करदाताहरूको विवरण संकलन गरी नियमित अद्यावधीकरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसले करदाताहरूको यथार्थ विवरण, करको दर तथा राजस्वको संभावित परिमाण अनुमान गर्न आधार प्रदान गर्दछ । आगामी वर्षहरूको लागी राजस्व नीति तर्जुमा, राजस्वको प्रक्षेपण, राजस्व असुलीको अनुगमन प्रभावकारी गराउनका लागी तथ्याङ्क संकलन तथा नियमित अद्यावधिकरण हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

(ग) आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधी निर्माणः

गाउँपालिकामा विभिन्न करका शीर्षकहरूबाट संकलन गरिने आय, संकलन गर्ने तरिका, करको दर निर्धारण, नगद दाखिला सम्बन्धि व्यवस्था, अनुगमन जस्ता कार्यसञ्चालन सम्बन्धि आवश्यक नीति तथा कार्यविधी निर्माण गर्नुपर्दछ ।

(घ) संभाब्य राजस्व स्रोतका आधारहरूको विश्लेषणः

यस साईपाल गाउँपालिकाको आर्थिक विकासका आधारहरू तथा संभाब्य क्षेत्रहरू कृषि, पशुपलान, पर्यटन, जडीबुटी संकलन, साना तथा घरेलु उद्योग लगायतका क्षेत्रमा गाउँपालिकाले लगानी बृद्धि गर्नुपर्दछ । यसबाट आर्थिक गतिविधीमा व्यवसायिकता, आयआर्जनमा बृद्धि, स्थानीय कच्चा पदार्थहरूको उत्पादन, संकलन, प्रशोधन, बजारीकरण र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुग्दछ । उद्यमशीलताको विकासले उत्पादनको साथसाथै आम्दानीमा बृद्धि गर्ने हुँदा कर तिर्न क्षमतामा सुधार भइ नगरपालिकाको राजस्व बृद्धिमा सहयोग पुग्नेछ ।

(ङ) चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

संविधान तथा कानुनको प्रावधान बमोजिम गाउँपालिकाको राजस्व संकलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नुपर्दछ । राजस्व प्रशासनलाई ब्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय हुनुका साथै यसको प्रक्रिया पारदर्शी र नागरिकप्रति जवाफदेहि हुनुपर्दछ । गाउँपालिकाको आयव्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गर्नु, संकलित राजस्व सार्वजनिक गर्नु पारदर्शीता अभिबृद्धिका उपयुक्त विधी हुन सक्दछन् । स्थानीय सञ्चारमाध्यमहरूको प्रयोग गरी कर तथा गैरकर सम्बन्धमा सचेतना अभिबृद्धि गर्न सकिएमा राजस्व संकलनमा जनताको सहयोग प्राप्त हुन सक्छ ।

(च) समन्वय संयन्त्र निर्माण

गाउँपालिकामा राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुर दर निर्धारण, राजस्व संकलन विधी निर्धारण, असुल गरिएको राजस्वको बाँडफाँड तथा रकम दाखिला जस्ता कार्यमा सम्बन्धित आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय आवश्यक हुन्छ । राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धमा संघ, प्रदेश र गाउँपालिकासँग समन्वय गर्न एक समन्वय संयन्त्रको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना

प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरी तयार पारिएको यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार परियोजना यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरू यस प्रकार रहेका छन्:

तालिका १७: राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।	१. गाउँपालिकामा राजस्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरू तर्जुमा गरी तर्जुमा भइसकेका ऐन नियमलाई सुधार गर्दै अझ बढी व्यवहारिक बनाउँदै लगिनेछ । २. कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवं विषय क्षेत्रसँग आबद्ध गराउँदै निजीक्षेत्रबाट थप लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ३. कर, शुल्क, सेवा शुल्कको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरूसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गर्दै लगिनेछ । ४. जनताको कर तिर्ने क्षमताका आधारमा कर नीतिलाई विवेक सम्मत र प्रगतिशील बनाइने छ । ५. थप राजस्वका स्रोतको सम्भाव्यता अध्ययन गरी सम्भाव्य थप स्रोत पहिचानका साथै वर्तमान राजस्व स्रोतको दायरा बृद्धि गर्न यसको वास्तविक तथ्याङ्क संकलन गरी सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रूपमा करदाताहरूको संख्या बढाउँदै लगिनेछ । ६. सम्पत्ति मूल्यांकन सम्बन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरी एकरुपता कायम गरिनेछ । ७. आन्तरिक राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरूको यकिन तथ्याङ्क, सूचना संकलन गर्न कार्यदलहरू बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिनेछ । करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष अद्यावधिक गरिनेछ । ८. गाउँपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ ।यसका लागी गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहासिक धरोहर तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण तथा विकासका

रणनीति	कार्यनीति
	लागी निजी क्षेत्रसँग साझेदारीको समेत पहल गरिनेछ ।
	९. पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा छिमेकी स्थानीय तह, निजी क्षेत्र र करदतालगायतका अन्य सरोकारवालासँग समेत छलफल तथा सहकार्य गरिनेछ । १०. नियममित एवं बढी कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरिनेछ र कर नतिर्ने तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ ।
२. राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने	१. गाउँपालिकाको समग्र राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न राजस्व शाखाको सुदृढीकरण गरी क्षमताबृद्धि गरिनेछ । २. गाउँपालिकाको राजस्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिनेछ । ३. राजस्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ र वडास्तरमा कर असूली गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । ४. राजस्व शाखाका लागी आवश्यक उपकरण, सफ्टवेयर आदिको प्रबन्ध गरिनेछ । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवं वडास्तरमा सञ्चालन गरिनेछ । यसका लागी स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूको समेत उपयोग गरिनेछ । ५. प्रादेशिक तथा जिल्लाका अन्य स्थानीय तहसँग राजस्व परिचालन बारे ज्ञान-सीप, अनुभव आदान-प्रदान र अन्तरक्रिया गरिनेछ । ६. राजस्व लेखापालनालाई कम्प्यूटरकृत गरिनेछ र विद्युतीय माध्यमबाट नै राजस्वको प्रतिवेदन र फाँटबारी बनाइने छ । ७. प्रत्येक वडाबाट मासिक रुपमा स्रोत खुल्नेगरी राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ ।
३. राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज, करदाता मैत्री पारदर्शी, र समावेशी बनाउने ।	१. कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरूमा नागरिकहरूको पहुँच बढाइनेछ । कर/राजस्व सूचना जानकारी अर्धवार्षिक एवं वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिका वेभसाईटमा राखिने छ । साथै यस्तो सूचनाहरू गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । २. दलित महिला, अपाँगता भएका व्यक्ति, गरिब तथा कमजोर

रणनीति	कार्यनीति
	आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरूलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ । ३. कर संकलन प्रक्रियालाई सहज र पारदर्शी बनाउन बैंक तथा विद्युतीय माध्यमबाट कर भुक्तानी गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
४.समन्वय र सहकार्यको अभिबृद्धि गरिनेछ ।	१. पर्यटन शुल्क तथा ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो जस्ता प्राकृतिक स्रोतको उत्खनन्, विक्री तथा बजार व्यवस्थाका सम्बन्धमा छिमेकका अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकासँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । २. बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागी सरोकारवाला निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गरिनेछ । ३. कर संकलनमा सम्भवभएसम्म निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवं सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिनेछ । ४. राजस्वसँग सम्बन्धित विषयमा छिमेकी स्थानीय तहहरू सँग समन्वय बैठक आयोजना गरी राजस्व संकलनका सवालहरूबारे छलफल तथा समन्वय गरिनेछ । ५. राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको अन्तरक्रिया सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइनेछ ।

५.१.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको सूचना तथा तथ्यांक अध्ययन र गाउँपालिकासँगको छलफलका आधारमा तयार गरिएको साईपाल गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना यसप्रकार रहेको छ:

तालिका १८: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैह्र कर राजस्व			
सम्पत्ति कर	▪ सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्न कार्यविधी तयार गर्ने तथा न्यूनतम दर रु. ५० कायम गर्ने ▪ मूल्यांकन समिति गठन गरी घरजग्गा मूल्यांकनको आधार तयार गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्ने,	२०७९ असार मसान्तसम्म	● राजस्व परामर्श समिति ● गाउँपालिका ● गाउँसभा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	▪ आफ्नो सम्पत्ति मूल्यांकनमा चित्त नबुझ्ने करदाताले उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न गाउँपालिकाको उपप्रमुखको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने		
व्यवसाय कर	▪ गाउँपालिकाका सबै वडाका व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय दर्ताका लागी सूचना जारी गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र वडा कार्यालयहरू
	▪ व्यवसायीहरूसँग नियमित छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने	नियमित	● गाउँकार्यपालिका
	▪ व्यवसायको वर्गिकरण र क्षेत्र निर्धारण गर्ने		
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	▪ पूर्वाधार उपयोग महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने ▪ साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● गाउँसभा ● गाउँपालिका
घर जग्गा बहाल कर	▪ घरधनीहरूको विवरण संकलन गर्ने । ▪ घरधनीहरूसँग अन्तरर्क्रिया गरी घरबहाल कर स्वघोषणा गर्न लगाउने ▪ घरजग्गा बहाल कर संकलनलाई निरन्तरता दिने र करदाताको database तयार गर्ने	२०७९ पौष मसान्तसम्म	● राजस्व परामर्श समिति ● राजस्व शाखा
बहाल बिटौरी शुल्क	▪ सार्वजनिक जग्गाहरूको पहिचान गरी नापनक्सा अद्यावधिक गर्ने ▪ बहाल बिटौरी कर असुल गर्ने	२०७९ पौष मसान्तसम्म	● गाउँ कार्यपालिका ● राजस्व परामर्श समिति

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	▪ सार्वजनिक जग्गाहरूमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, संकलन केन्द्र, शौचालय निर्माण गरी बहालमा लगाउने	आ.व. २०७९/०८० देखि	● गाउँ कार्यपालिका
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ महिला पुरुष छुट्टिने गरी घरजग्गा स्वामीत्वको अभिलेख राख्ने ▪ प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए बमोजिम घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने	२०७९ श्रावण	● गाउँ कार्यपालिका
प्राकृतिक स्रोत बिक्रि	▪ जडिबुटीको पहिचान तथा उपादेयताबारे पदाधिकारी तथा राजस्व कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने ▪ प्राकृतिक स्रोतहरूको बिक्री मूल्य निर्धारण गरी संकलन गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● गाउँपालिका र सम्बन्धित शाखा
प्राकृतिक स्रोत तथा कृषि उपजको व्यवसायिक उपयोग	▪ व्यवसायिक उपयोग हुने परिमाण निर्धारण गर्ने ▪ जडीबुटी र जिवजन्तु कर-व्यवस्थापन कार्यविधी निर्धारण गर्ने ▪ करको दर निर्धारण गर्ने ▪ कृषि उपजको संकलन केन्द्र तथा पशु हाटहरू स्थापना गर्ने ▪ कृषि सहकारी संस्थाहरूलाई सुदृढीकरण गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● गाउँपालिका र राजस्व शाखा
व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	▪ नयाँ व्यवसाय वा कारोवार संचालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य	२०७९ चैत्र मसान्त	● गाउँपालिका, वडा कार्यालय, राजस्व शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	गरी अनुमति नलिई संचालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने । ▪ वर्गीकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर असुल गर्ने		
अचल सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क	▪ घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्यांकन गरी अभिलेख अद्यावधिक गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	▪ पर्यटकीय स्थलहरूमा प्रवेश व्यवस्थित गर्ने ▪ पर्यटकीय सेवाहरूको व्यवस्थापन गरी शुल्क लगाउने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● गाउँ कार्यपालिका, याजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	▪ प्राविधीक जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ▪ नक्सापास तथा अभिलेखन कार्य गर्ने ।	निरन्तर	● प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधीक शाखा
पानी मुहान दर्ता गर्ने	▪ पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● वडा कार्यालय
सामुदायिक वन	▪ सामुदायिक वनहरूबाट उत्पादन हुने/प्राप्त हुने वस्तुहरूको पहिचान गरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने	२०७९ श्रावण मसान्तदेखि	
ख. आयआर्जन हुने पूँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	▪ सडकहरूको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे गर्ने ▪ होमस्टेहरूको स्तरोन्नति र विस्तार गर्ने ▪ बसपार्क, ढल निकास तथा प्रशोधन आदि पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने	२०७९ श्रावण देखि	● गाउँपालिका र प्राविधीक शाखा
धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल,	▪ गाउँपालिकामा रहेका थप धार्मिक तथा पर्यटकीय	आ.व. २०७९/८०	● गाउँ कार्यपालिका, निजी क्षेत्र

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
पार्क निर्माण तथा विकास, संरक्षण र प्रवर्द्धन	स्थलहरूको क्रमशः प्रवर्द्धनका लागी पर्यटकीय प्याकेजको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने		
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजस्व प्रशासन			
मानवीय क्षमता विकास	▪ राजस्व शाखाको दरबन्दी अनुरुप जनशक्ति व्यवस्थापन गरी राजस्व संकलनमा शाखालाई जिम्मेवार बनाउने ▪ गाउँपालिकाका राजस्व अधिकारका क्षेत्रमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ▪ गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूलाई कर तथा राजस्व प्रशासन, अभिलेखन र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने ▪ व्यवसायीहरूलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ▪ करदाता प्रोत्साहन तथा दण्डको व्यवस्था लागु गर्ने	नियमित	● गाउँपालिका
तथ्याङ्क तथा सूचना व्यवस्थापन	▪ सबै किसिमका (घरजग्गा कर, व्यवसाय कर, बहाल बिटौरी कर, घर बहाल कर) करदाताहरूको तथ्याङ्क, सूचना संकलन गरी करदाताको व्यक्तिगत फाईल तयार गर्ने ▪ महशुलयोग्य पूर्वाधारहरू (सडक, खानेपानी, बसपार्क आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	२०७९ श्रावण देखि	● वडा कार्यालय, राजस्व शाखा, प्राविधीक शाखा
राजस्व संकलन तथा अभिलेख	▪ राजस्व अभिलेख सम्बन्धी एकीकृत (अनलाईन) सफ्टवेयर तयार पार्ने	नियमित	● गाउँ कार्यपालिका र वडा कार्यालयहरू

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	▪ करदाताको विवरण सबै वडा तथा गाउँपालिकाका कार्यालयको सोही सफ्ट्वेयरमा इन्ट्री गर्ने ▪ राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणाली मार्फत सेवा दिने ▪ राजस्व संकलन अभियान सञ्चालन गर्ने		
सूचना तथा पारदर्शिता	▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट राजस्व शिक्षा तथा करदाताहरूलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्बन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने । ▪ गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक वडापत्र राख्ने ▪ राजस्व संकलनको विवरण अर्धवार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने	नियमित	● प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, ● वडा सचिवहरू
अनुगमन	▪ छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउन अनुगमनलाई नियमित गर्ने ▪ कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने	नियमित	● कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरू
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	▪ कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्यांकन गरी प्रोत्साहन गर्ने ▪ करदातालाई सम्मान (बढी कर तिर्ने, सुरुमा करतिर्ने आदिलाई) गर्ने परिपाटी विकास गर्ने	वार्षिक रुपमा (नगर सभा गर्ने दिनमा)	● गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
राजस्व प्रशासनको प्रभावकारिताका लागी बन्दोवस्ती	▪ गाउँपालिकामा राजस्व शाखाको लागी कार्यकक्ष, कम्प्यूटर, प्रिन्टर, विद्युत	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	● गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	व्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने ▪ राजस्व सम्बन्धि हेल्पडेस्कको स्थापना गर्ने ▪ राजस्व संकलन सम्बन्धि ठेक्का पट्टाका लागी टेण्डर आह्वान गर्ने		
विज्ञापन कर	▪ विज्ञापन करको आधार, दायरा र दर निर्धारण गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	गाउँपालिका

परिच्छेद छः आगामी तीन वर्षको आयको प्रक्षेपण

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/०८० देखि २०८१/०८२) को लागी आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरै जसो शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्यांकमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसैगरि केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय संकलनको बृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका १९: आगामी आ.व.हरुका लागी राजस्व प्रक्षेपणका आधारहरु (रु. हजारमा)

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	आन्तरिक आय तर्फ		
११३१३	सम्पत्ति कर	१९१.५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमी कर (मालपोत)	६९.८	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	७४४	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क	५०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४५१	साना सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)		अनुमान नगरिएको
११४७२	विज्ञापन कर	७८	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर	५०	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २० प्रतिशतले बढ्दै जाने
११६९१	अन्य कर (जडिबुटी तथा कवाडी कर)	१३५०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय	९०	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय		अनुमान नगरिएको
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि	१२५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री	१००	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क		अनुमान नगरिएको
१४२२१	न्यायिक दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी		अनुमान नगरिएको
१४२२४	परिक्षा शुल्क		अनुमान नगरिएको
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क		अनुमान नगरिएको
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	७४.२	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	१०४.६	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
			त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क	२६	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४२४९	अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)	७२५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२६.५	आ.व.२०७९/८० मा ९० प्रतिशत र त्यसपछिका वर्षहरुमा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत		अनुमान नगरिएको
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत		अनुमान नगरिएको
१४३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		अनुमान नगरिएको
१४५२९	अन्य राजस्व	१२५	आ.व. २०७९/८० मा कूल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४६११	व्यवसाय कर	१०६.५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ८० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ख	**राजश्व वाँडफाँट**		
ख.१	**नेपाल सरकार**		
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	२९०४९	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँद जाने अनुमान
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क		
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी		अनुमान नगरिएको
ख.२	**प्रदेश सकार**		
११३१५	बाँडफँड बाट प्राप्त घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर		अनुमान नगरिएको
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	५१०.४	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर		अनुमान नगरिएको
११४७२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर		अनुमान नगरिएको
ग.	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**		
ग.१	**नेपाल सरकार**		
१३३११	समानीकरण अनुदान	७००००	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	५२४४७	चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत	३८००	
१३३१४	विशेष अनुदान चालु		चालु आ.व.मा का लागि गरिएको अनुमान रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत	४६००	
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु		गत आ.व.मा प्राप्त यथार्थ रकममा क्रमशः ५ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत		
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)		अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत		
ग.२	**प्रदेश सरकार**		
१३३११	समानीकरण अनुदान	२७०४	चालु आ.व.को अनुमानमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु		चालु आ.व.को अनुमानमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत		
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	७५००	चालु आ.व.को अनुमानमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत		
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	४७६८	चालु आ.व.को अनुमानमा ५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत		
१३३१८	अन्य अनुदान चालु		अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत		

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरुको लागि प्रक्षेपणको आधार
ग.३	**अन्य आन्तरिक अनुदान**		
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान		अनुमान नगरिएको
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान		
कूल जम्मा			

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण तथा वार्षिक निती तथा कार्यक्रम पुस्तिका, २०७८

६.२ आगामी ३ आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण

आय शीर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी ३ वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागी राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको आगामी आ.व. मा कुल रु. ४८,७५,०६,६४१.०० जती आम्दानी हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका २०: चालू आ.व.को अनूमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चालु आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१००००	**राजश्व तथा अनुदान**								
११०००	**कर**		६१८५००	७७३२८०					
११३००	**सम्पत्ती कर**								
११३१०	**अचल सम्पत्तीमा लाग्ने कर**								
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१२	संस्थागत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१३	सम्पत्ति कर					१९१५००	१५३२००	१७६१८०	२०२६०७
११३१४	भूमी कर (मालपोत)					६९८००	५५८४०	६४२१६	७३८४८.४
११३१५	बाँडफँड बाट प्राप्त घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११३२०	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**								
११३२१	घर बहाल कर					७४४०००	५९५२००	६८४४८०	७८७१५२
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क					५००००	४००००	४६०००	५२९००
११३५०	**वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर**								
११३५१	व्यवसाय कर								
११४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**								
११४१०	**मूल्य अभिवृद्धि कर**								
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर		२१३१९५४२.८३	३१३०९७५२.७७	२७६६५९०१.८८	२९०४९१९६.९७	२९०४९१९७	३०५०१६५६.८२	३२०२६७३९.६६
११४२०	**अन्तःशुल्क**								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क								
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**								
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर								
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्कः शैक्षिक संस्था								
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन								
११४५०	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**								
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)								
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर								
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्तहुने सवारी साधन कर		७११८३२.३१		४८६११७.६७	५१०४२३.५५३५	५१०४२३.५५	५३५९४४.७३१२	५६२७४१.९६७७
११४७०	**मनोरंजन कर**								
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री								
११४७२	विज्ञापन कर					७८०००	५४६००	६५५२०	७८६२४
११४७३	अन्य मनोरंजन कर								
११६००	**अन्य कर**								
११६१०	**व्यवसायले भुक्तानी गर्ने**								
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर								

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चालु आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११६१४	रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर								
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**								
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर								
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**								
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर					५००००	३५०००	४२०००	५०४००
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर								
११६९०	**अन्य कर**								
११६९१	अन्य कर (कवाडी कर)					१४४००००	११५२०००	१३२४८००	१५२३५२०
१३०००	**अनुदान**								
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३११०	**द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान**								
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१२०	**द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान**								
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								
१३२१०	**बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**								
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**								
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**								
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**								
१३३११	समानिकरण अनुदान		७४७४७०००	७४१९५०००	७२७०४०००	७६३३९२००	७६३३९२००	८०१५६१६०	८४१६३९६८
१३३१२	शसर्त अनुदान		४१४२९८३८.८	९०५६०१०६.२५	५६२४७०००	५९०५९३५०	५९०५९३५०	६२०१२३१७.५	६५११२९३३.३८
१३३१३	विषेश अनुदान		१०००००००	११८०००००	१२१०००००	१२७०५०००	१२७०५०००	१३३४०२५०	१४००७२६२.५
१३३१४	समपुरक अनुदान		६३३६०००	६३३६०००	४७६८०००	५००६४००	५००६४००	५२५६७२०	५५१९५५६
१३३१५	अन्य अनुदान								
१३३२०	अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान								
१३३२१	शसर्त पूँजीगत अनुदान								
१३३२२	विशेष पूँजीगत अनुदान								
१४०००	**अन्य राजश्व**								
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**								
१४११०	**व्याज**								
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज								

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चालु आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१२०	**लाभांश**								
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**								
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय								
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी								
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी								
१४१७०	राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय								
१४१७१	वन रोयल्टी								
१४१७२	खानी रोयल्टी								
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी								
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी								
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी								
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी								
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी								
१४१७८	सवारी साधन कर								
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजश्व								
१४१९१	पर्यटन शुल्क								
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२१०	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२११	कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१२	सरकारी सम्पत्ती बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१६	निजी धारा बापतको शुल्क								
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क								
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क								
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि					२२५०००	१८००००	२०७०००	२३८०५०
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**								
१४२२१	न्यायिक दस्तुर								
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी								

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चालु आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२२४	परीक्षा शुल्क								
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क								
१४२४०	**दस्तुर**								
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क								
१४२४२	नक्सापास दस्तुर					७४२००	५९३६०	६८२६४	७८५०३.६
१४२४३	सिफारिश दस्तुर					१०४६००	९४१४०	१०३५५४	११३९०९.४
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर					२६१००	२३४९०	२५८३९	२८४२२.९
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर								
१४२४६	मुल्यांकन दस्तुर								
१४२४९	अन्य दस्तुर					७२५०००	५८००००	६६७०००	७६७०५०
१४२५३	व्यवसाय रविष्ट्रेशन दस्तुर					२६५००	२३८५०	२६२३५	२८८५८.५
१४२९१	पर्यटन शुल्क								
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१५	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**								
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**								
१४४११	चालु हस्तान्तरण								
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**								
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण								
१४५००	**विविध राजश्व**								
१४५१०	**चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु**								
१४५११	बीमा दावी प्राप्ती								
१४५२०	**अन्य राजश्व**								
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क								
१४५२२	साना सवारी कर								
१४५२३	लागत सहभागिता								
१४५२९	अन्य राजश्व (विविध आय)					१२५०००	१२५०००	१३७५००	१५१२५०
१४५३०	**पूँजीगत राजश्व**								
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय								
१४६१०	**व्यवसाय कर**								
१४६११	व्यवसाय कर					१०६५००	८५२००	९७९८०	११२६७७
१५०००	**बेरुजु**								

राजश्व संकेत	राजश्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			अनुमानित आय (चालु आ.व.को) २०७८/०७९	कुल संभावना	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.को)		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१५१००	**बेरुजु**								
१५११०	**बेरुजु**								
१५१११	बेरुजु								
३३०००	**दायित्व**								
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**								
३३१९०	**खुद आन्तरिक कृण**								
३३१९१	कृण पत्र मार्फत् प्राप्त कृण								
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त कृण								
३३१९३	अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त कृण								
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**								
३३२४०	खुद वैदेशिक कृण								
३३२४१	वैदेशिक कृणको प्राप्ति								
	जम्मा राजश्व, अनुदान तथा दायित्व		१५५१६२७१३.९	२१४९७४१३९	१७३९७१०१९.६	१८६७०५७७०.५	१८५९२६४५१	१९५५३९६१७.१	२०५६८०९७४.३

नोटः

१. कुल वार्षिक सम्भाव्यतामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता समावेश छैन ।

परिच्छेद सात: अपेक्षित नतिजा

मूलत: विगत तीन वर्षको आय तथा गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार र हालको आय संकलन अवस्थाको आधारमा यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान रु. १५ लाख रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा ९४ लाख ४७ हजार अर्थात् ६ गुणा बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमश: सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रुपमा रहने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको प्रक्षेपित आन्तरिक आय र संघीय सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त हुन सक्ने आय समेत गरी कूल आय संक्षेपमा देहायको तालिका बमोजिम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

तालिका २१: गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

राजश्व शीर्षक	यथार्थ	यथार्थ	अनुमानित	प्रक्षेपित आय		
	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
आन्तरिक आय	६१८५००.००	७७३२८०.००	०.००	३२५६८८०.००	३७३६५६८.००	४२८७७७२.८०
संघीय राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	२१३१९५४२.८३	३१३०९७५२.७७	२७६६५९०१.८८	२९०४९१९६.९७	३०५०१६५६.८२	३२०२६७३९.६६
प्रदेशबाट एकल कर प्रशासन अन्गर्ततको राजस्व बाँडफाँडबाटप्राप्त हुने आय	७११८३२.३१	०.००	४८६११७.६७	५१०४२३.५५	५३५९४४.७३	५६२७४१.९७
अनुदान (संघ तथा प्रदेश)	१३२५१२८३८.८०	१८२८९११०६.२५	१४५८१९०००.००	१५३१०९९५०.००	१६०७६५४४७.५०	१६८८०३७१९.८८
लागत सहभागिता	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
जम्मा	१५५१६२७१३.९४	२१४९७४१३९.०२	१७३९७१०१९.५५	१८५९२६४५०.५३	१९५५३९६१७.०५	२०५६८०९७४.३१
कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)	**०.४०**	**०.३६**	**०.००**	**१.७५**	**१.९१**	**२.०८**

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण तथा वार्षिक निती तथा कार्यक्रम पुस्तिका, २०७८

यसरी यस गाउँपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व. मा आफ्नो कुल आय मध्ये आन्तरिक राजस्वको हिस्सा आ.व. २०७६/७७ का अनुमानको अनुपात ०.४० % मा बृद्धि भई २.०८ % हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागी उल्लेख्य

स्रोत स्थानीयतस्तरबाट जुटाउँदै अगाडि बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण साधन हुन सक्दछ । गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागी आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शकका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा पनि लिन सकिन्छ ।

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वमा चालु आ.व.को अनुमान करीब रु १५ लाख रहेकोमा कार्ययोजनाको अन्तिम वर्षमा करीब ४० लाख अर्थात् ३ गुणा बढोत्तरी हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू मध्ये अन्य सेवा शुल्कको परिमाण सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने क्रमशः सम्पत्ति कर, दस्तुर, व्यवसाय कर आदि आन्तरिक राजस्वका प्रमुख स्रोतका रुपमा रहने देखिन्छ ।

गाउँपालिकालाई राजस्व संकलन अधिकार उल्लेख्य रुपमा प्रदान गरिएता पनि साइपाल गाउँपालिकाको दायरा अधिक देखिदैन । गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका सम्भाव्य सबै कर, शुल्क तथा दस्तुर संकलन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । सिमित साधन र श्रोतका कारण राजस्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले तत्काल राजस्व बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउन मद्दत गर्ने केहि महत्वपुर्ण र प्रभावकारी श्रोतहरूको संकलन तर्फ ध्यान दिनु उपयुक्त देखिन्छ । साथै राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरूलाई पनि प्राथमिकीकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ । गाउँपालिकाले राजस्वको प्रभावकारी संकलनका लागी प्राथमिकताका आधारमा तत्काल जोड दिनुपर्ने राजस्वका शीर्षकहरू निम्नानुसार छन :

- सम्पत्ति कर
- व्यवसाय कर
- बहाल कर
- नक्सापास दस्तुर
- व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर
- वन पैदावार
- मनोरञ्जन कर
- विज्ञापन कर

उपरोक्त करको प्रभावकारी संकलनका लागी प्राथमिकताका आधारमा गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू निम्नानुसार छन् :

- आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहितको राजस्व शाखा गठन गर्ने ।
- सम्पत्तिकर वा वैज्ञानिक ढङ्गले लागु गर्ने ।
- तथ्याङ्क संकलन र अद्यावधिक गर्ने ।

त्यसैगरी गाउँपालिकाले राजस्व बृद्धि एवं करको प्रभावकारी संकलनका लागी प्राथमिकताका

आधारमा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू गर्न सिफारिस गरिन्छ :

- राजस्व परिचालनको लागी आवश्यक जनशक्ति तथा भौतिक सुविधा सहित वर्तमान राजस्व शाखालाई थप सुदृढिकरण गर्ने ।
- राजस्व सक्बन्धी सम्पूर्ण तथ्यांक संकलन र अद्यावधिकरण गर्ने र स्वचालीत वनाउने ।
- घरबहाल करको प्रगतिशील दर निर्धारण गर्ने साथै बहाल विटौरी करका क्षेत्रहरुको ठेक्का निर्धारण गर्ने ।
- करदाताहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने तथा करदाताहरूलाई नियमित रुपमा पत्र वा विद्युतिय सूचना पठाउने ।
- लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी पेश्की नियन्त्रण, वैज्ञानिक लेखा प्रणालीको व्यवस्थापन र स्थीर सम्पत्तिहरूको संरक्षण र परिचालन गर्ने ।
- राजस्व प्रणालीलाई अनुमानयोग्य बनाउन आवश्यक प्रकृया अगाडी बढाउने ।

थप सुझावहरु

- गाउँपालिकामा दर्ता गरेर मात्र व्यवसाय संचालन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।
- गाउँपालिकाको आय बृद्धिको लागी नगरक्षेत्रभित्र रहेका सार्वजनिक जग्गा तथा मठमन्दिरसँग रहेको सार्वजनिक जग्गाहरुलाई व्यवस्थित गरी व्यावसायिक रुपमा प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको उपयुक्त स्थानमा सटर निर्माण गरी भाडामा दिन सकिने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका निजी विद्यालयको तथ्यांक अद्यावधिक गर्ने ।
- Billing System को विकास (जस्तैः SMS / Mobile System) गर्ने ।
- राजस्वलाई गाउँपालिकाको सेवा प्रणालीमा आवद्ध गर्ने र करदाता तथा सेवाग्राही सचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन सम्बन्धी कार्य क्रमशः वडा तहमा विकेन्द्रिकरण गर्दै लैजाने ।
- निजी क्षेत्र र विभिन्न दातृ निकायहरुबाट सञ्चालन गरिने कार्यक्रम र लगानीलाई गाउँपालिकाको वहुवर्षिय तथा वार्षिक कार्यक्रमसँग आवद्ध गरी स्रोत परिचालन गर्ने ।
- गाउँपालिकाले संचालन गर्दै आएका सम्भाव्य आयोजनाहरुको निर्माण, मर्मत तथा संचालनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउँदै लैजाने ।
- प्रविधिको उच्चतम प्रयोग गर्दै गाउँपालिकाको कर प्रणाली र खर्च प्रणालीलाई क्रमशः कम्प्यूटर सफ्टवयर प्रणालीमा लैजाने ।

राजस्व अभिबृद्धिका लागी वडागत रुपमा सुझावहरु

- व्यवसायीक तरकारी, फलफुल, पशुपंक्षि तथा दुध संकलन केन्द्रको स्थापना गर्न सकिने,
- पर्यटकिय सम्भावना भएको क्षेत्रको पहिचान गरी पिकनिक स्थल तथा पार्क निर्माण गर्ने,
- वडा वासिलाई करको वारेमा जानकारी दिने र नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवानाको नीति कार्यान्वयन गर्ने,
- आवास क्षेत्र तथा व्यापारिक क्षेत्रको श्रेणि विभाजन गरि घर बहाल कर उठाउन सकिने,
- व्यवसायीहरुलाई करको दायरामा ल्याई कर तिर्न लगाउने नतिर्नेलाई दण्ड तथा जरिवाना लगाउने,
- कर तथा राजस्व सम्बन्धि जनचेतना जगाउने कार्यक्रम गर्ने,
- निजी विद्यालयलाई कर उठाउने कार्यको कार्यान्वयन गर्ने,
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्दा अनिवार्य रुपमा व्यवसाय दर्ता गराएर मात्र गर्ने प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउने र व्यवसाय दर्ता भए नभएको अनुगमन गर्ने,
- कर दरमा समय सापेक्ष परिमार्जन गर्दै दयरा फराकिला पार्ने,
- बढि तथा समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने,
- राजस्व शाखाको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने तथा सुचना प्रविधिको अधिकतम उपयग गर्ने
- करदाताको व्यवस्थित अभिलेख गर्ने र त्यसलाई स्वचालीत बनाई राजस्व चुहावट नियन्त्रण तथा आन्तरिक लेखापरिक्षणमा जोड दिने,
- राजस्व संकलनको नियमित प्रगति समिक्षा गर्ने तथा सुधार गर्नु पर्ने देखिएमा तत्काल सुधारका कार्य गर्ने,
- राजस्व परार्मश समितिको भुमिकालाई प्रभावकारी बनाउदै लैजाने
- राजस्व मुल्याङकन तथा अनुगमन प्रभावकारी, नतिजामुखी र चुस्त बनाउने ।

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजनाले सार्थकता पाउने मुख्य माध्यम नै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागी अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागी भरपर्दो विधी र संयन्त्र किटान हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागी पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा गाउँकार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।

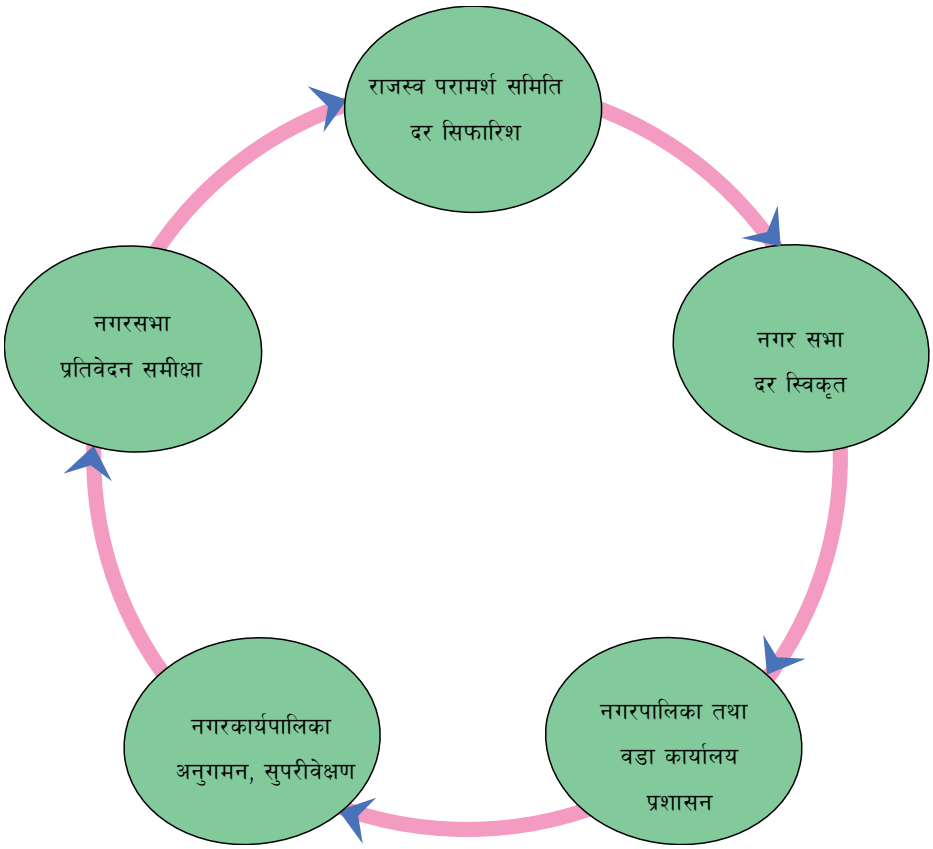

अनुगमनबाट गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागी गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरू नियमित रुपमा अनुगमन गरी अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम संकलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागी निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

तालिका २२: अनूगमन तालिका

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, गाउँकार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, गाउँकार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • समन्वय र सहजीकरण गर्ने • मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, गाउँकार्यपालिका, गाउँसभा	चौमासिक र वार्षिक	चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, गाउँकार्यपालिका, गाउँसभा,	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरू सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
	लेखापरीक्षक		
समीक्षा	उपप्रमुख	चौमासिक र वार्षिक	लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाईको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरूको सूची तयार गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ ।

यसैगरी प्रक्षेपित राजस्व असुलीमा देखिएका समस्याहरूको समधानका लागि आवश्यक कार्यका लागि गाउँ कार्यपालिकामा प्रस्ताव पेश गर्ने । यो राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था सिफारिस गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमन :

यो राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजस्व उपशाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरू तथा वडा सचिवहरूलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

गाउँपालिकाले कम्तिमा महिनाको एक पटक बैठक बसी कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको लक्ष्य अनुसार असुली भए नभएको, लक्ष हासिल गर्ने दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत एवं कार्यगत निर्णयहरू गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन :

राजस्व परामर्श समितिले राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा आय संकलनको अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी गाउँकार्यपालिकालाई चौमासिक रुपमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी आगामी आ.व.को लागि आयको अनुमान गर्नुभन्दा पूर्व विगतको आर्थिक ऐनको मूल्यांकन गरी आयका स्रोत, दर तथा दायरा र व्यवस्थापनमा हेरफेर गर्नुपर्ने भएमा सुधारको लागि कृयाकलाप सिफारिस गर्ने र त्यसैको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको समाप्ति पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गर्नुपर्दछ ।

(ग) कार्यपालिकाबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन :

गाउँकार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने हुन्छ । समितिले प्रस्तुत गरेका सुझावहरूमा आवश्यक छलफल गरी राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समीक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नुपर्ने भएमा आवश्यक निर्णय गर्नुपर्दछ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकन :

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनको पश्चात आन्तरिक राजस्वमा के कति सुधार भयो वा सुधारोन्मुख छ भनी गाउँपालिकाले गरेको राजस्वको प्रक्षेपणलाई आधार मानेर संघिय अर्थ मन्त्रालय तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरू आदिले अनुगमन गर्न सक्नेछन ।

अनूसुचीहरू

अनूसुची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सुची

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ नेपालको संविधान २०७२	राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखी २३० सम्म) स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखी २३० सम्म) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखी ९ सम्म)	नेपाल कानून आयोग
▪ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तिय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)	नेपाल कानून आयोग
▪ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २) राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३) अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४) वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५) आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८) राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९) वित्तिय अनुशासन (परिच्छेद: ८) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरु	नेपाल कानून आयोग
▪ नेपाल सरकारको वार्षिक	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
बजेट वक्तब्य र आर्थिक ऐनहरु	क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरु	
▪ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तब्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तह र प्रदेश सरकार बीच साझा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानूनले गरेका व्यवस्थाहरु	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐन २०७४/०७५		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एक रुपताका लागी	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठिन कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरुको आधार (Base) बारेको सूचना र तथ्यांक	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरुको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरु	स्थानीय राजस्व र आयको प्रबृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ संघ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन,	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागी कानूनी र नीतिगत	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानून आयोग

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
ऐन कानूनका नमुनाहरु	व्यवस्था	नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरु
▪ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका कार्ययोजनाहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	अन्य स्थानीय तहहरु
▪ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका क्लष्टर अन्तर्गतका स्थानीय तहसंग आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको गाउँपालिका /नगरपालिका विकास योजना, गाउँपालिका /नगरपालिकाको विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू		संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ अन्य दस्तावेजहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	विभिन्न निकायहरु

अनूसुची २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सुचकहरु

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१ ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

तालिका १: पालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

क्षेत्र / शीर्षक	विवरण
१ १ संक्षिप्त परिचय	
नामाकरण	
घरधुरी (संख्या)	
जनसंख्या (संख्या)	
क्षेत्रफल (बर्ग किलोमिटर)	
वडा विभाजन (संख्या)	
प्रशिद्ध स्थलहरु (स्थान नाम)	
१ २ मुख्य पूर्वाधारको अवस्था	
सडक (किलोमिटर)	
बाटो (किलोमिटर)	
पुल (मिटर)	
बिजुली (घरधुरी संख्या)	
खानेपानी तथा सिंचाई	
सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु (संख्या)	
फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण केजीमा	
फोहरको व्यवस्थापनको अवस्था	
१ ३ आर्थिक अवस्था	
उद्योग, तथा कलकारखाना (संख्या र नाम)	
व्यापार / व्यवसाय (संख्या)	
मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु (स्थान नाम)	
प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा (नाम)	
रोजगार जनसंख्या (प्रतिशत)	

२. पालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन

२.१ कर्मचारीहरुको विवरण

तालिका २: कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरवंदी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१.				
२.				
३.				
४.				
५.				

तालिका ३: पालिकाको भौतिक सुविधाहरु (नाम र संख्या समेत)

क्र.सं.	नाम	नाम	संख्या
१	कार्यालयका भवनहरु (वडा भवन समेत)		
२	सवारी साधन		
३	फर्निचर		
४	कम्प्युटर		
५	प्रिन्टर		
६	अन्य (उल्लेख गर्ने)		

२.२ राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

तालिका ४ : राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

२.३ राजस्व प्रशासन शाखाका भौतिक सुविधाहरु

क्र.सं.	नाम	विवरण
१	कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता	
२	फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु	
३	राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग	
४	कप्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग	
५	अन्य (उल्लेख गर्ने)	

राजस्व परामर्श समिति

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण:

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको यथार्थ आयविवरण
- चालु आर्थिक वर्षको अनुमानीत/बजेट विवरण
- चालु आर्थिक वर्षका लागी गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन (कर, शुल्क, दस्तुरका दरहरु)

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

- राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
- राजस्व ठेक्का सम्वन्धि विवरण
- ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण
- राजस्व परिचालनकालागी भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

अनुसूची ३: विषयगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलनको नमूना फाराम

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१. राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरवंदी छन् ? र हालको पदपुर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागी कार्यविवरण छ की छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागी के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागी वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?		
कर निर्धारणको लागी सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्यांकन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागी कस्तो नीति लिईएको छ ?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढीलो बुझाएमा जरीवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरी लागु गरिएको छ ?		
करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?		
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?		
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, बेव साईट आदि)		

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागी सुझावहरु
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागीता कस्तो छ ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख ब्यवस्था कस्तो छ ?		
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी संवोधन भएका छन् ?		

निश्कर्ष: गाउँ/नगरपालिकाले राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागी लिन सक्ने नीतिगत ब्यवस्था

क.

ख.

ग.

२. स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमि कर (मालपोत)			
	सम्पत्ति कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री			
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्री वापतको आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क			
	बहाल बिटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारण भएको/नभएको
	खेलकुद सम्वन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, वसपार्क, पुलआदि			
	मूल्यांकन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म आदि)			
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सोको विवरण :

क.

ख.

ग.

अ

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरु तथा सोको परिचालन गर्ने उपाय:

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शीर्षकहरु	**लागु नहुनुको कारण**	**परिचालन गर्ने उपाय**

अनुसूची ४: वस्तूगत विश्लेषणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलनको नमुना फाराम

(दफा ८.३ सँग सम्बन्धित)

१. .....गाउँपालिका/नगरपालिकाका आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
क.	**कर तर्फ**			
	भूमीकर (मालपोत)			
	सम्पत्ति कर			
	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
	घर जग्गा बहाल कर			
	व्यवसाय कर			
	जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर			
	विज्ञापन कर			
	मनोरन्जन कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री			
	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्रि			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रि वापतको आय			
	नक्सापास दस्तुर			
	व्यक्तिगत घटना दर्ता बिलम्ब शुल्क			
	बहाल बिटौरी शुल्क			
	पार्किङ्ग शुल्क			
	अस्पताल संचालन			
	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
	स्थानीय खानेपानी महसुल			
	स्थानीय विद्युत महसुल			
	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जिपप्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, बसपार्क, पुल आदि			
	मूल्यांकन सेवा शुल्क			
	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ			

क्र.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण (छ/छैन)	दर निर्धारणको अवस्था भएको/नभएको	संकलन भएको/नभएको
	वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म आदि)			
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
	दण्ड जरिवाना			

२. ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको स्वमित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क्र.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.नं	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क.	स्वामित्वमा रहेको जग्गा				
ख.	भोगचलनमा रहेको जग्गा				

३. ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको स्वमित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	स्थान	सम्पति विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१.	भवन			
२.	मेसीन औजार			

४. करमा आधारित सूचनाहरु

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको बर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औषत बहाल दर
१.	व्यापारीक प्रयोजनका लागी निर्मित भवन/घरहरु (नोटः व्यापारीक कम्पलेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्यापस आदी)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्चीजोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएका)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)			

ग. मालपोत (भुमी कर) सम्बन्धी विवरण

..... गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औषत मूल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१.	शहरी क्षेत्र			
२	आवासिय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४.	वन तथा अन्य क्षेत्र			
	जम्मा			

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

..... गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएकाजम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१.	अटो रिक्सा, ई रिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
	जम्मा		

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

..... गाउँपालिका/नगरपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : .....

गत आ.व. मा कर तिर्ने करदाता संख्या : ..... संकलित रकम : .....

क्र.सं.	संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी (संख्या)	मझौला लगानी (संख्या)	ठुला लगानी (संख्या)	कैफियत
१.	उद्योग				
२	वित्तिय संस्था (बैक, विकास बैक, सहकारी, विमा आदि)				
३	ब्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४.	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५.	अन्य ब्यवसायहरु				

च. प्राकृतिक स्रोतजन्य वस्तु विक्री

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरु	कुल उत्खनन योग्य परिणाम	विक्री मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
१.		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वह्त्तर			
		अन्य			
२.		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		बालुवा			
		दहत्तर वह्त्तर			
		अन्य			

छ. जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग

क्र.सं.	बस्तुहरु	इकाई	कुल संकलन र व्यवसायिक उपयोग (परिमाण)	अनुमानित मुल्य
क.	जडिबुटी जन्य बस्तुहरु			
ख.	कवाडीजन्य बस्तुहरु			
ग.	जिवजन्तुको हाड, सिंग, खुर, प्वाँख			

ज. बहाल बिटौरी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सम्पतिहरु	इकाई	परिमाण	दर
क.	भवन तथा कोठाहरु			
ख.	सार्वजनिक जग्गा			

झ. ..... गाउँपालिका/नगरपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ /छैन)	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनीक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकिय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमाति, नविकरण				

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना (छ /छैन)	हालको अवस्था (आय)
	दस्तुर				
२३	मूल्यांकन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
	अन्य				
	जम्मा				

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दररेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शीर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

अनुसूची ५: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

(दफा ८.५ सँग सम्बन्धित)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**								
११०००	**कर**								
११३००	**सम्पत्ति कर**								
११३१०	**अचल सम्पत्तिमा लाग्ने कर**								
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१२	संस्थागत सम्पत्तिमा लाग्ने वार्षिक कर								
११३१३	सम्पत्ति कर								
११३१४	भूमी कर (मालपोत)								
११३२०	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**								
११३२१	घर बहाल कर								
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क								
११३५०	**वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर**								
११३५१	व्यवसाय कर								
११४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११४१०	**मुल्य अभिवृद्धि कर**								
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर								
११४२०	**अन्तःशुल्क**								
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क								
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**								
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर								
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्कः शैक्षिक संस्था								
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन								
११४५०	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**								
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर)								
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर								
११४७०	**मनोरंजन कर**								
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री								
११४७२	विज्ञापन कर								
११४७३	अन्य मनोरंजन कर								
११६००	**अन्य कर**								
११६१०	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर								
११६१४	रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर								
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**								
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर								
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**								
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर								
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर								
११६९०	**अन्य कर**								
११६९१	अन्य कर (कवाडी कर)								
१३०००	अनुदान								
१३१००	द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान								
१३११०	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान								
१३१२०	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान								
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१३२१०	बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान								
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान								
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**								
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान								
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**								
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**								
१३३११	समानिकरण अनुदान								
१३३१२	शसर्त अनुदान								
१३३१३	विषेश अनुदान								
१३३१४	समपुरक अनुदान								
१३३१५	अन्य अनुदान								
१३३२०	**अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान**								
१३३२१	शसर्त पूँजीगत अनुदान								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१३३२२	विशेष पूँजीगत अनुदान								
१४०००	**अन्य राजस्व**								
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**								
१४११०	**व्याज**								
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज								
१४१२०	**लाभांश**								
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश								
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**								
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी								
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी								
१४१७०	**राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय**								
१४१७१	वन रोयल्टी								
१४१७२	खानी रोयल्टी								
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी								
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी								
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी								
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी								
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी								
१४१७८	सवारी साधन कर								
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजस्व								
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**								
१४२१०	बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२११	कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१२	सरकारी सम्पत्ति बिक्रिबाट प्राप्त रकम								
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२१६	निजी धारा वापतको शुल्क								
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क								
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क								
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क								
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**								
१४२२१	न्यायिक दस्तुर								
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२४	परीक्षा शुल्क								
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी								
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क								
१४२४०	**दस्तुर**								
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क								
१४२४२	नक्सापास दस्तुर								
१४२४३	सिफारिश दस्तुर								
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर								
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर								
१४२४६	मूल्याङ्कन दस्तुर								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४२४९	अन्य दस्तुर								
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**								
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत								
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**								
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**								
१४४११	चालु हस्तान्तरण								
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**								
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण								
१४५००	**विविध राजस्व**								
१४५१०	चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु								
१४५११	बीमा दावी प्राप्ती								
१४५२०	**अन्य राजस्व**								
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क								
१४५२२	साना सवारी कर								
१४५२३	लागत सहभागिता								
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)								

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (विगत तीन आ.व.को)			औसत बृदी दर (प्रतिशत)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७५/०७६	२०७६/०७७	२०७७/०७८		२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१४५३०	**पूँजीगत राजस्व**								
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय								
१५०००	**बेरुजु**								
१५१००	**बेरुजु**								
१५११०	**बेरुजु**								
१५१११	बेरुजु								
३३०००	**दायित्व**								
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**								
३३१९०	**खुद आन्तरिक क्रृण**								
३३१९१	क्रृण पत्र मार्फत् प्राप्त क्रृण								
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त क्रृण								
३३१९३	अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त क्रृण								
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**								
३३२४०	**खुद वैदेशिक क्रृण**								
३३२४१	वैदेशिक क्रृणको प्राप्ति								
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व								

..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको आय संरचनाको सारांश

रु हजारमा

क्र.सं.	राजस्व शीर्षक	यथार्थ (अघिल्लो आ.व.को)	प्रस्तावित आय (चालु आ.व.को)	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
		२०७७/०७८	२०७८/०७९	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय					
२	संघीय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय					
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय					
४	अनुदान					
५	दायित्व					
६	जनसहभागिता					
	कुल आय					
	कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)					